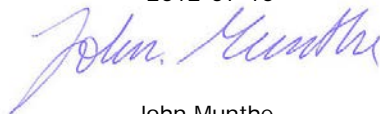

Avfallsförebyggande i praktiken

En guide till hur kommuner kan
arbeta med återbruk
Underlagsrapport

David Palm Johanna Fredén
Carl Jensen Maria Ljunggren Söderman
B2052
Juli 2012

Rapporten godkänd:
2012-07-10

John Munthe
Forskningschef

Organisation IVL Svenska Miljöinstitutet AB	Rapportsammanfattning
Adress Box 5302 400 14 Göteborg	Projekttitel Avfallsförebyggande i praktiken
Telefonnr 031-725 62 00	Anslagsgivare för projektet Avfall Sverige Stiftelsen IVL
Rapportförfattare David Palm Johanna Fredén Carl Jensen Maria Ljunggren Söderman	
Rapporttitel och undertitel Avfallsförebyggande i praktiken En guide till hur kommuner kan arbeta med återbruk - Underlagsrapport	
Sammanfattning <p>Att förebygga avfall är högst upp i avfallshierarkin och den nivå som bör eftersträvas att nå ur miljösynpunkt. Ett problem är att ansvaret och möjligheterna för detta i de flesta fall inte ligger hos dem som arbetar med avfall. Men det finns områden som tätt anknyter till den traditionella avfallsverksamheten och här är återbruk, återanvändning och förberedelse av återanvändning, av produkter viktiga exempel.</p> <p>När en produkt återbrukas lever den längre och det gör att färre nya produkter behöver produceras och här finns en stor miljövinst.</p> <p>Vad som är lämpliga produkter att samla in beror bland annat på miljönytta, hanterbarhet och potentiella risker i form av farliga ämnen och farliga produkter och efterfrågan beroende på ekonomi. Varje verksamhet behöver själva upprätta riktlinjer för vad som ska samlas in. En grundregel är att ingenting bör återbrukas utan avlämnarens medgivande. I rapporten ges tips och vägledning om vilka produkter som är lämpliga att samla in i olika verksamheter.</p> <p>Återbruk kan ske genom en bytesbod, obemannad insamling, bemannad insamling eller genom bemannad mottagning och försäljning.</p>	
Nyckelord samt ev. anknytning till geografiskt område eller näringsgren Förebyggande av avfall, kretsloppspark, återbruk, återanvändning, handbok, guide	
Bibliografiska uppgifter IVL Rapport B2052	
Rapporten beställs via Hemsida: www.ivl.se , e-post: publicationservice@ivl.se , fax 08-598 563 90, eller via IVL, Box 21060, 100 31 Stockholm	

Författarnas förord

Att återbruka och därmed arbeta effektivt med att förebygga avfall är inte lätt för de som länge arbetat med att behandla uppkommet avfall. Denna rapport och tillhörande handbok har som ambition att ge stöd för de som vill utöka sin verksamhet bortom avfallshanteringen.

Projektet avfallsförebyggande i praktiken har inneburit en rad samtal med engagerade människor i kommuner och i avfallsbolag runt om i Sverige. De kommuner som inte redan har satsat på en större verksamhet kring återbruk verkar alla ligga i startgroparna och visar stor vilja och en hög ambitionsnivå. De som redan satsat har alla varit villiga att dela med sig av sina erfarenheter. Denna rapport och tillhörande handbok har kommit till tack vare er varvid vi vill rikta ett särskilt tack till följande personer och organisationer:

Pål Mårtensson	Kretsloppskontoret, Göteborgs stad
Maria Thuresson	Kalmarsundsregionens renhållare, KSRR
Göran Precent	Solareturen, Karlstad kommun
Ulf Sundström	Karlstad Energi
Christer Karlsson	Karlskrona kommun
Kenneth Gyllensting	Karlskrona kommun
Mikael Pålsson	Falkenbergs kommun
Elisabeth Andersson	Vatten och Miljö i väst, VIVAB
Gunnar Weiring	VAFABMiljö
Britt-Marie Berglund	Gästrike återvinnare
Andreas Svendsen	Borås Energi och Miljö
Hans Skoglund	Borås Energi och Miljö
Mats Eriksson	Ekerö kommun
Anne Wahlgren	Återbruket, Jönköping kommun
Tommy Glans	Återbruket, Jönköping kommun
Tomas Colm	Knivsta kommun
Johan Larsson	Kretsloppsparken Kristianstad AB
Klas Fogelström	SAVEKO, Kristianstad kommun
Fredrik Olsson	SAVEKO, Kristianstad kommun
Thorleif Svensson	LSR Landskrona Svalöv Renhållnings AB
Bo Ekström	LISA Landskronas idrottsföreningars samorganisation
Bertil Bredhammar	Miljöhuset, Oskarshamn kommun
Beatrice Tjärnhell	SÖRAB
Jonas Selander Lyckeberg	Trafikkontoret, Stockholms stad
Tommy Nyström	SYSAV
Christina Åström	Söderhamn Nära AB
Rebecca Liljefors	Återbruket, Uppsala kommun
Lotta Kökeritz	Myrorna
Jan Axhage	Emmaus Björkå
Lotta Sauhke	Human Bridge
Linn Åkesson	Naturvårdsverket
Sven Lundgren	Avfall Sverige

Sammanfattning

Att förebygga avfall är högst upp i avfallshierarkin och den nivå som bör eftersträvas att nå ur miljösynpunkt. Ett problem är att ansvaret och möjligheterna för detta i de flesta fall inte ligger hos dem som arbetar med avfall. Men det finns områden som tätt anknyter till den traditionella avfallsverksamheten och här är återbruk, återanvändning och förberedelse av återanvändning, av produkter viktiga exempel.

När en produkt återbrukas lever den längre och det gör att färre nya produkter behöver produceras och här finns en stor miljövinst.

Vad som är lämpliga produkter att samla in beror bland annat på miljönytta, hanterbarhet och potentiella risker i form av farliga ämnen och farliga produkter och efterfrågan beroende på ekonomi. Varje verksamhet behöver själva upprätta riktlinjer för vad som ska samlas in. En grundregel är att ingenting bör återbrukas utan avlämnarens medgivande.

Ett smidigt och enkelt sätt att arbeta med återbruk på en återvinningscentral är att ha en bytesbod eller en obemannad insamling. Genom att göra i ordning en fartygscontainer ges besökarna möjlighet att lämna saker för återbruk. Detta upplägg innebär mindre administration och arbetskraft än att ha en bemannad insamling, men ställer samtidigt större krav på tydlig information till besökarna då ingen finns på plats för att guida dem i sorterandet.

Den vanligaste formen av en bemannad mottagning av produkter för återbruk är en fartygscontainer som antingen bemannas av ordinarie återvinningscentralspersonal eller av personal från en välgörenhetsorganisation. Den stora fördelen med en bemannad mottagning jämfört med en obemannad är att det blir en omedelbar kontroll av produkterna och onödig hantering i form av avfall som inte kan återbrukas.

Bemannad mottagning och försäljning av återbrukade produkter är den mest kompletta lösningen för att arbeta med återbruk. Den inkluderar en strukturerad mottagning av produkter som samtliga besökare passerar samt försäljning av de insamlade produkterna i direkt anslutning till återvinningscentralen. Denna typ av verksamhet kräver relativt stora resurser, men ger i gengäld stora flöden av återbrukade produkter, bra arbetstillfällen och en tydlig signal till besökarna att återbruk är en naturlig del av avfallshanteringen.

Det finns flera olika sätt att arbeta med återbruk i en kommun och det behöver inte nödvändigtvis vara kopplat till avfallsverksamheten utan kan även drivas av de som arbetar med arbetsmarknadsåtgärder. Genom att driva kommunala projekt kopplade till återbruk skapas sysselsättning och utbildning i egen regi.

Summary

Waste prevention is at the top of the waste hierarchy and is the level to aim for from an environmental perspective. A potential concern is that the responsibilities and possibilities to achieve this are normally not found in the waste management sector. There are however areas of waste prevention closely connected to waste management with reuse and preparation for reuse as important examples of this.

When a product is reused, it has a longer life and fewer new products need to be produced resulting in a large environmental gain.

Which products that will be suitable for reuse depends on the environmental gain, manageability and potential risks from hazardous substances and also the demand due to economy. Every business needs to establish guidelines for what types of products to collect. A basic rule is not to reuse anything without the consent of the waste generator.

A simple way of working with reuse at a recycling center is to provide a trade-house or an unmanned collection site. By preparing a container for reuse, visitors are able to leave products for reuse instead of throwing them away. This is a low maintenance option for a municipality and requires little effort although it sets demands for clear information to the visitors in order to make them sort reusable products from waste.

The container could also be staffed, either by the recycling center workers or by charity organisations to help with the sorting. The main advantage with this is that less waste is sorted as reusable products which reduce the demand for logistics.

Staffed collection combined with sales of second hand products is the most complete solution for working with reuse. It includes a structured collection of products from every visitor to the recycling centre and local sales of the collected products. This type of venture requires relatively large resources but can in return generate large flows of reused products; job opportunities and a clear signal to visitors that reuse is a natural part of waste management.

There are several ways of working with reuse in a municipality and they do not necessarily need to be connected to the area of waste management. Reuse as part of an employment measure can provide useful occupation and education while reducing the environmental footprint.

Innehållsförteckning

1	Studien.....	6
1.1	Definitioner och ordförklaring.....	6
1.2	Läsanvisning.....	6
1.3	Om informationen i denna rapport.....	7
2	Förebygga avfall.....	7
2.1	”Vad är det bästa med er verksamhet?”.....	8
2.2	Politiska mål.....	9
2.3	Miljönytta.....	9
2.4	Lämpliga produkter.....	12
3	Bytesbod och obemannad insamling.....	22
3.1	Hur det praktiskt fungerar.....	22
3.2	Vad lagen säger.....	23
3.3	Ekonomiska modeller.....	24
3.4	Samarbete och upphandling.....	24
3.5	Uppföljning.....	26
3.6	Samhällsnytta.....	26
3.7	Fördelar och nackdelar.....	27
3.8	Tänk på att:.....	28
4	Bemannad mottagning.....	29
4.1	Hur det praktiskt fungerar.....	29
4.2	Vad lagen säger.....	30
4.3	Ekonomiska modeller.....	31
4.4	Samarbete och upphandling.....	31
4.5	Uppföljning.....	33
4.6	Samhällsnytta.....	34
4.7	Fördelar och nackdelar.....	34
4.8	Tänk på att:.....	35
5	Bemannad mottagning och försäljning.....	36
5.1	Hur det praktiskt fungerar.....	36
5.2	Vad lagen säger.....	37
5.3	Ekonomiska modeller.....	39
5.4	Samarbete och upphandling.....	40
5.5	Försäljning.....	42
5.6	Uppföljning.....	43
5.7	Samhällsnytta.....	44
5.8	Fördelar och nackdelar.....	45
5.9	Tänk på att:.....	46
6	Återbruksinriktade arbetsmarknadsåtgärder.....	47
7	Marknadsföring.....	49
8	Referenser.....	51
	Bilaga Juridisk tolkning - Handel med begagnade varor	
	Bilaga Juridisk tolkning - Produktsäkerhet och begagnade varor	
	Bilaga Exempel på avtal för återbruksverksamhet	

1 Studien

För att ge en så praktisk handledning som möjligt har ens stor del av denna studie utgått ifrån intervjuer med de som på olika sätt arbetar med återbruk runtom i Sverige. Vi har pratat med personal på återvinningscentraler, parkansvariga, arbetsledare, projektledare, arbetsmarknadsansvariga och säljare av second hand. Det har även ingått ett antal fack-kunniga inom t ex juridik och konsumentfrågor. Till viss del har även förarbetena till IVLs studie B1958 Förebygga avfall med kretsloppspark [1] använts som underlag för studien.

Till denna underlagsrapport finns en handbok där innehållet har komprimerats för att nå en bredare läsgrupp. Denna finns tillgänglig på www.ivl.se och www.avfallsverige.se

1.1 Definitioner och ordförklaring

Ur praktisk och miljömässig synvinkel är det liten skillnad på återanvändning och förberedelse för återanvändning. Det skiljer dock en hel del juridiskt då det ena hanterar produkter och den andra hanterar avfall. Nedanstående definitioner för återanvändning och förberedelse för återanvändning är de som används i ramdirektivet för avfall [2] och Avfallsförordningen [3]. När skillnaden mellan uttrycken är oväsentligt används ordet återbruk genomgående i rapporten.

Återanvändning

En åtgärd som innebär att en produkt eller komponent som inte är avfall används igen för att fylla samma funktion som den ursprungligen var avsedd för (utan att kontroll, rengöring eller reparation krävs).

Förberedelse för återanvändning

En avfallshantering som genom kontroll, rengöring eller reparation gör att produkter eller komponenter som blivit avfall kan återanvändas.

Återvinningscentral

Plats där grovavfall (inklusive trädgårdsavfall), farligt avfall m.m. kan lämnas för återvinning. Kallas ibland även för kretsloppspark, återbruk. I denna rapport används endast begreppet återvinningscentral då övriga ord här har en annan specifik betydelse.

1.2 Läsanvisning

I rapporten beskrivs generella frågor i kapitel två. Där beskrivs varför det är viktigt att arbeta med återbruk; att det finns olika ambitionsnivåer att eftersträva; hur man kan marknadsföra sin verksamhet samt tips kring vilka produkter som är lämpliga att återbruka.

I kapitel tre, fyra och fem beskrivs tre olika nivåer att arbeta med återbruk på. I dessa kapitel kan text återkomma. Detta är för att varje nivå av verksamhet ska kunna läsas fristående från övriga nivåer.

Kapitel tre handlar om den enklaste nivån där plats upplåts för insamling av produkter för återbruk av en extern aktör eller en mindre bytesbod på en återvinningscentral.

Kapitel fyra beskriver en bemannad mottagning av produkter för återbruk. Antingen den drivs helt av återvinningscentralspersonalen eller externa aktörer.

Kapitel fem beskriver en komplett kretsloppspark som är den högsta nivån av arbete med återbruk. Här ingår ofta en blandning av olika aktörer och regler.

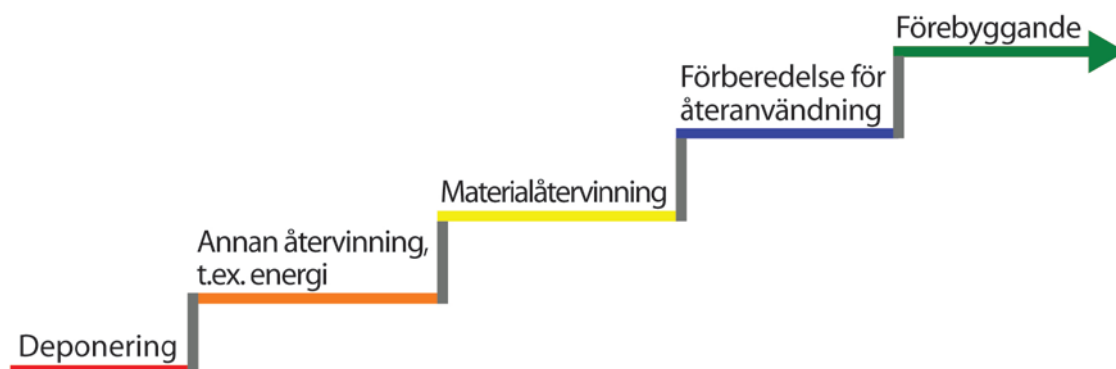
Kapitel sex handlar om hur arbetsmarknadsåtgärder spelar en central roll vid återbruk. Avslutningsvis ger kapitel sju tips på hur marknadsföring av återbruk kan se ut.

1.3 Om informationen i denna rapport

Ingen situation är exakt likadan som någon annan. Därför ska det som står i denna guide ses som generella råd och inte som juridiskt bindande information i det enskilda fallet. Självfallet har vi gjort vårt yttersta för att informationen ska vara korrekt, men det finns alltid undantagsfall och skillnader i förutsättningar.

2 Förebygga avfall

Att förebygga avfall är högst upp i avfallshierarkin [2] och den nivå som bör eftersträvas att nå ur miljösynpunkt. Ett problem är att ansvaret och möjligheterna för detta i de flesta fall inte ligger hos dem som arbetar med avfall. Men det finns områden som tätt anknyter till den traditionella avfallsverksamheten och här är återbruk, återanvändning och förberedelse av återanvändning, av produkter viktiga exempel.

I denna studie har vi fokuserat på återbruk i samband med verksamhet på återvinningscentraler. Det går med små medel att inkludera ett effektivt återbruk, och därmed förebygga avfall, vid de flesta återvinningscentraler.

Vid Bubbetorps återvinningscentral i Karlskrona förebygger man runt tre procent av det brännbara avfallet till nära obefintlig kostnad för kommunen och vid Kretsloppsparken Alelyckan i Göteborg har man minskat det totala avfallet på återvinningscentralen med över fem procent genom en självfinansierande verksamhet.

2.1 "Vad är det bästa med er verksamhet?"

Det finns många anledningar till att arbeta med återbruk. I arbetet med denna rapport bad vi de intervjuade att beskriva vad det bästa med deras återbruksverksamhet är. Här är några av de många inspirerande svaren:

"Vi klarar alla aspekter av hållbarhet i en och samma verksamhet."

"Vi ändrar besökarnas attityd till avfall. De tänkte slänga men vandrade i uppåt i avfallstrappan"

"Genom mycket grönområde förbättras bilden av en återvinningscentral"

"Det goda kundmottagandet! Att sätta namnskyltar på personalen var ett succédrag"

"Genom tätt samarbete med välgörenhetsorganisationerna visar vi att de är en del av avfallskedjan"

"Att verksamheten är flexibel och att alla tas emot utifrån sina förutsättningar. Deltagarna får arbeta efter sin egen förmåga"

"Vi arbetar ju faktiskt med avfallsminimering! Och den enormt positiva kundresponsen!"

"Lika enkelt att återanvända som att slänga. Allt på en plats."

"Det kostar oss inte en krona och visar att allt inte måste vara slit och släng"

"Meningsfullt arbete för många människor"

"Att få människor att känna trygghet och stolthet över att ha ett arbete som gynnar miljön"

"Byggmaterial återanvänds samtidigt som vi främjar jämlikhet och integration"

"Verksamheten gör folk så glada, vi får så mycket goodwill"

2.2 Politiska mål

Med start i det europeiska direktivet för avfall [2] och den där tydligt definierade avfallshierarkin har det blivit tydligt att vi måste arbeta minst lika mycket med att förebygga avfall som med att behandla redan uppkommet avfall. Implementeringen i avfallsförordningen [3] gav Naturvårdsverket ett tydligt krav att utforma ett nationellt program för förebyggande av avfall och de flesta kommunala och regionala avfallsplaner innehåller idag instruktioner om att arbeta med förebyggande av avfall.

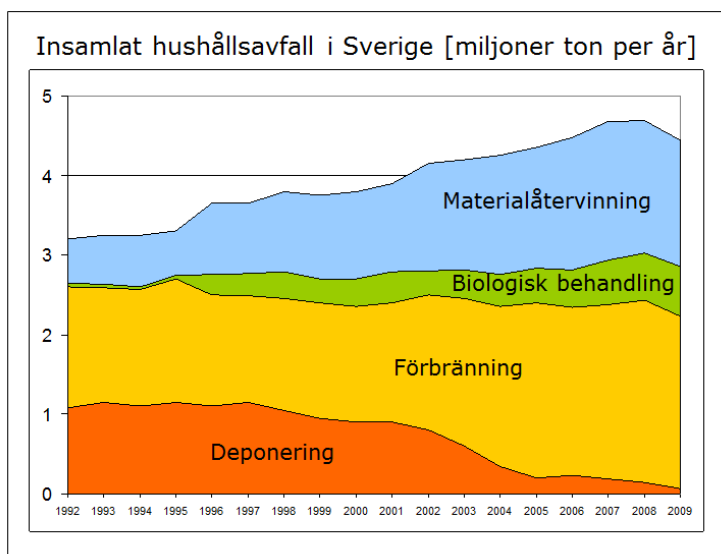
Naturvårdsverket har även i den Nationella Avfallsplanen [4] inkluderat följande mål om återanvändning:

”Återanvändning av [red: potentiellt] hushållsavfall ska öka, bland annat genom att det ska bli enklare för hushållen att lämna material och produkter för återanvändning.”

Det kommunala ansvaret att arbeta med återanvändning är dock fortfarande oklart i lagtexten. För de produkter som ej omfattas av producentansvar ingår förberedelse för återanvändning, till exempel sortering, i det kommunala renhållningsansvaret. Detta gör att i de fall där så behövs kan avfallsavgiften användas för att finansiera en insamlings och sorteringsverksamhet.

2.3 Miljönytta

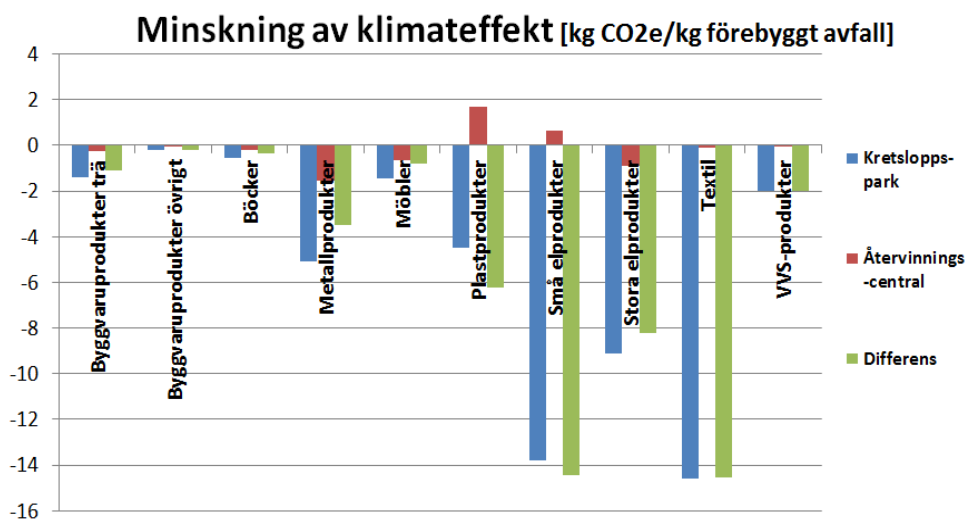
Sverige har en i stort välfungerande avfallshantering med återvinning av både material och energi. Det gör det lätt att tro att vinsten med att återbruka istället för att återvinna inte är så stor. Flisade trä möbler blir fjärrvärme, plastförpackningar blir till blomkrukor och cyklar blir armeringsjärn, men alla dessa processer kräver energi och material och det behövs framförallt energi och material för att göra nya produkter istället för de som slängts. Mängderna avfall fortsätter också att öka, så en förbättrad avfallshantering minskar inte nödvändigtvis den totala miljöpåverkan från avfall.

Figur 1 Hantering av insamlat hushållsavfall i Sverige 1992 - 2009 (Ljunggren Söderman)

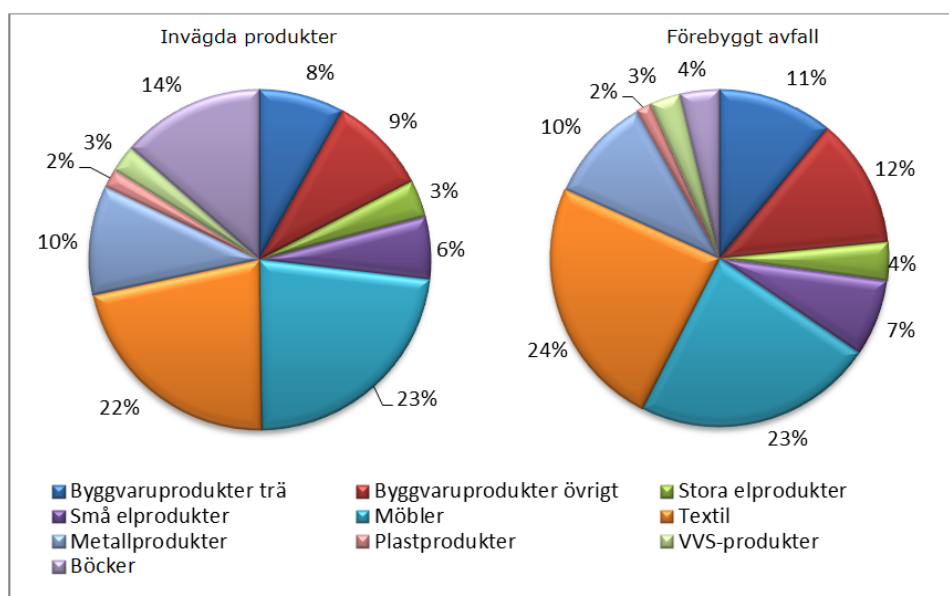
När en produkt återbrukas lever den längre och det gör att färre nya produkter behöver produceras och här finns en stor miljövinst. Miljönyttan av återbruk studerades i IVLs rapport B1958 Förebygga avfall med kretsloppsparkar [1] vilken ligger som bas för detta avsnitt. Vid kretsloppsparken Alelyckan i Göteborg vägdes produkter som lämnats in för återbruk in i olika koder som sedan sammanställdes till tio produktgrupper.

I Figur 2 ses klimatpåverkan per kg produkt, baserat på studien av Alelyckan i Göteborg, av dessa produkter då de återbrukas; vid traditionell avfallshantering och skillnaden mellan återbruk och traditionell avfallshantering. Med traditionell avfallshanteringen avses kombinationer av materialåtervinning, energiåtervinning och deponering enligt nuvarande situation i Göteborg. Figuren visar tydligt att elprodukter, textil och metallprodukter ger en relativt stor koldioxidminskning per kg produkt vid återbruk.

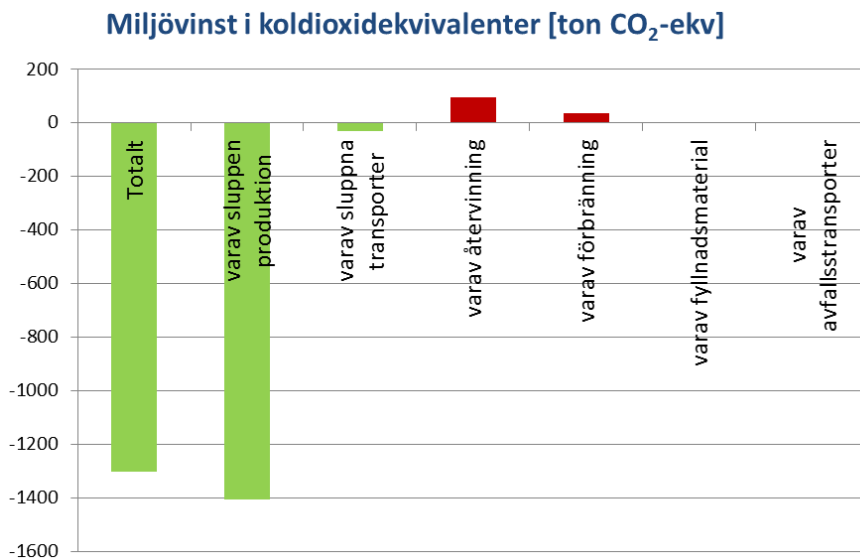
Figur 2 Klimatpåverkan vid återbruk. [1]

Eftersom det skiljer mycket både i mängder och i hantering av olika material påverkas den totala miljönyttan för varje produkt. I Figur 3 ses fördelningen mellan produkterna vid invägning och vid försäljning. Böcker är en produkt som människor ogärna slänger. Men eftersom det sker en stor kassation vid utsortering innan försäljning (Figur 3) blir koldioxidbesparingen relativt liten (Figur 2). Möbler är ett stort flöde, men med en relativt liten koldioxidbesparing då andelen trä i möblerna antagits vara hög. Vid en större andel plast, textil eller metall i möblerna ökar miljövinsten med återbruk. Textil och fungerande elektronik (såväl vitvaror som småelektronik) utgör en stor koldioxidvinst vid återbruk och stod för över en tredjedel av mängden av allt förebyggt avfall vid kretsloppsparken Alelyckan.

Figur 3 Invägt och förebyggt avfall vid kretsloppsparken Alelyckan [1]

Figur 4 visar den årliga totala minskningen av klimatpåverkan vid förebyggande av ca fem procent (360 ton) av avfallet till återvinningscentralen vid kretsloppsparken Alelyckan samt de faktorer som påverkar resultatet. Det är tydligt att produktion av nya produkter (stapel 2) som inte behöver ske då gamla produkter lever längre minskar klimatpåverkan. Eftersom produkterna inte längre går till materialåtervinning (stapel 4) eller energiutvinning (stapel 5) förloras miljövinsten från dessa processer, men den totala klimatnyttan är trots detta tydlig.

Figur 4 Total årlig miljövinst i koldioxidekvivalenter vid kretsloppsparken Alelyckan [1]

Minskningen på ca 1300 ton koldioxidekvivalenter¹ (CO₂e) beror på flera faktorer. Om t ex äldre vitvaror har sämre energiklass än nya, sjunker minskningen till 1250 ton CO₂e. Om begagnad elektronik bara håller hälften så länge som nya, sjunker minskningen till 1050 ton CO₂e. Om man ersätter bränslet i avfallspannan med importerat avfall som annars hade deponerats ökar minskningen till 1400 ton CO₂e. I samtliga fall är dock klimatnyttan tydlig vid återbruk.

2.4 Lämpliga produkter

Vad som är lämpliga produkter att samla in beror bland annat på miljönytta, hanterbarhet och potentiella risker i form av farliga ämnen och farliga produkter och efterfrågan beroende på ekonomi. Varje verksamhet behöver själva upprätta riktlinjer för vad som ska samlas in. En grundregel² är att ingenting bör återbrukas utan avlämnarens medgivande.

Vid eventuell försäljning är det också lämpligt att tydligt redovisa att produkterna säljs i befintligt skick och att de inte är testade för att begränsa ansvaret. Detta även om enklare tester har gjorts. Lämplig text på en produkt kan vara:

"Denna vara säljes i befintligt skick. Varan är ej funktions- och säkerhetstestad."

Det går också att komplettera med allmänna anslag med texten:

"Samtliga varor säljes i befintligt skick. Varorna är ej funktions- och säkerhetstestade om inte annat uttryckligen anges."

¹ I koldioxidekvivalenter ingår förutom koldioxid även andra växthusgaser som t ex metan och lustgas.

² Rättsläget är något oklart, men grundregeln följer Avfall Sveriges och kommunakutens nuvarande rekommendation.

Mer om ansvar vid försäljning finns i kommunakutens utredning som bilaga till rapporten.

Baserat på de erfarenheter som framkommit vid studien av Alelyckan och genom de genomförda intervjuerna har vi betygsatt lämpligheten för de tio produktgrupper som användes vid studien av Alelyckan.

Produkterna har betygsatts för aspekterna ekonomi; miljö; logistik på en skala från ”-” till ”+++” där det sistnämnda är mycket positivt. Speciellt viktiga aspekter för produktgrupperna pekas också på under ”tänk på”. Aspekterna är inte oberoende av varandra då en utrymmeskrävande produkt kan vara negativ både ur ett logistiskt och ur ett ekonomiskt perspektiv. Betygsättningen är relativ, det vill säga produkterna jämförs med varandra. Observera att betygsättningen ska ses som indikerande och kan skilja sig beroende på lokala förutsättningar och alternativa avfallsbehandlingsmetoder. Betyget för ”miljönytta” är vår samlade bedömning av klimatpåverkan, försurning, övergödning och primäre energi och baseras på resultaten för studien av Alelyckan [1]. Observera att miljöbetyget är aggregerat för varje produktgrupp och att det kan vara skillnader i miljönytta inom gruppen.

2.4.1 Fönster, dörrar och virke

När man återbrukar ytterdörrar och fönster är det lämpligt att välja bort dem med dålig energiprestanda. En grundregel kan vara att endast ta emot treglasfönster. Tvåglasfönster återbrukas framgångsrikt till drivbänkar, växthus eller sommarstugor, men bör då marknadsföras för dessa ändamål. Begagnat impregnerat trä ska inte tas emot för återbruk, då det klassas som farligt avfall. Många träimpregneringsmedel innehåller giftiga ämnen, exempelvis kreosot, arsenik och krom[5]. Impregnerat (nytt) spillvirke kan återbrukas men bör hanteras med försiktighet.

Produkter av trä inspekteras med fördel så att det inte finns synliga mögelangrepp, som gör att de inte kan återbrukas. Om fönster hanteras i kallager är det svårt att upptäcka kondens eller läckage mellan rutor. Detta bör man göra kunder uppmärksamma på så att de slipper obehagliga överraskningar när fönstret är på plats.

Miljönyttan att återbruka produkter av trä är relativt liten, varför en avvägning mot den ganska utrymmeskrävande hanteringen bör göras. Är det utrymmesbrist är det troligen en fördel att fokusera på andra typer av produkter. Miljönyttan med återbruk av fönster och dörrar i aluminium och metall (t ex säkerhetsdörrar) är betydligt större och ett större ekonomiskt värde som kan uppväga hanteringen.

Baserat på kretsloppsparken Alelyckan är kassationerna mycket små för dessa produkter om de kontrolleras vid mottagning.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	+	Ståldörrar, framförallt säkerhetsdörrar, har stort värde medan övriga produkter i gruppen har ett lägre värde i relation till hantering.
Miljö	++	Återbruk av metallprodukter ger en relativt stor miljönytta per viktsenhet medan träprodukter har en relativt låg miljönytta per viktsenhet.
Logistik	-	Fönster och dörrar är utrymmeskrävande produkter och kräver både stora förvaringsutrymmen och utrustning för att hanteras.
Tänk på att:		Produkter av trä kan ha mögel och/eller rötskador och måste inspekteras innan de tas emot. Begagnat impregnerat virke ska ej hanteras då det kan innebära att personalen exponeras för farliga ämnen.

2.4.2 Marksten, betongplattor, takpannor och tegel

Betongplattor, tegelprodukter och liknande har en relativt liten miljönytta per kg produkt men då det lätt blir många kg utan större hantering kan de ändå vara lämpliga att återbruka. Begagnat tegel kan stundtals dessutom vara dyrare än nyttillverkat tegel och kan därför vara bra ur ett ekonomiskt perspektiv.

Om produkterna används utomhus är det en enkel ofarlig produkt, men om de kommer från gamla industribyggnader är det olämpligt att använda dem inomhus. De kan innehålla tungmetaller och annat som påverkar inomhusluften negativt. Vid inlämning av dessa produkter är det lämpligt att fråga var de kommer ifrån och hellre avstå om ursprunget är okänt. På betongelement kan PCB förekomma i gamla fogmassor, dessa ska då inte återbrukas.

Om endast hela och rena produkter lämnas in är kassationerna baserat på Alelyckan mycket små och hanteringen kan därför vara minimal. Då det är tunga produkter bör arbetsmiljöaspekten tas med i planeringen då dessa produkter hanteras.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	++	Tegelprodukter i form av tegelsten eller takpannor kan ofta vara värda mer än motsvarande nya produkter.
Miljö	+	Miljönyttan per viktsenhet är låg.
Logistik	-	Produkterna i denna grupp är tunga och kräver utrustning för att hanteras.
Tänk på att:		Om produkterna kommer från gamla industribyggnader eller liknande kan de avge farliga ämnen och därmed vara olämpliga för inomhusbruk. Är ursprunget okänt bör produkterna inte återbrukas.

2.4.3 Vitvaror och spisar

Vitvaror som kylar, frysar och spisar ger en bra miljövinst då de innehåller stora mängder bearbetad metall och även ofta en del elektronik. Att energiklassningen är något sämre påverkar miljönyttan med återbruk relativt sett mindre.

Vitvaror kräver dock stora förvaringsutrymmen och även utrustning för att kunna hanteras. Det är nära på nödvändigt att kontrollera funktionen om vitvaror ska säljas vilket gör dem direkt olämpliga för en obemannad mottagning av varor. Det finns lagstiftning som påverkar försäljning av elektriska produkter som produktansvarslag och produktssäkerhetslag. Christer Hjert på Kommunakuten har gjort en utredning (bilaga) på uppdrag av Kalmarsundsregionens renhållare (KSRR) där följande rekommendation ges:

Sammanfattningsvis torde risken för skadestånd till följd av brister i produkterna vara väldigt liten. Jag tycker ändå att ni skall på ett tydligt sätt manifesteras att "Varan är ej funktions- och säkerhetstestad" på det sätt ni föreskriver. Jag tycker dessutom att ni skall ange att varan säljes i befintligt skick så att inte någon köpare hävdar att varan inte fungerar som den ska anser sig kunna kräva att ni skall åtgärda detta eller återköpa varan. En utformning på varan skulle således kunna formuleras på följande sätt:

"Denna vara säljes i befintligt skick. Varan är ej funktions- och säkerhetstestad."

Erfarenheter från Solareturen i Karlstad och kretsloppsparken Alelyckan är att det är en fördel att vara flexibel när kund kommer tillbaka med en "trasig" produkt och hellre fria än fälla när det gäller funktion. Ur ett ekonomiskt perspektiv är vitvaror värdefulla produkter, förutsatt att förvaringsutrymme inte är en bristvara.

Elektronik innehåller hälso- och miljöfarliga ämnen. Exponeringsrisken för dessa ämnen sker dock framförallt vid tillverkning och demontering av produkterna. Kompletta produkter kan återbrukas, men om reparationer av elektronik sker ställs stora krav på arbetsmiljön [6].

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	++	Produkterna kan ge bra intäkter men kräver funktionskontroll som kan vara kostsam.
Miljö	++	Produkterna har en relativt stor miljövinst per viktsenhet vid återbruk på grund av stort innehåll av metall och elektronik.
Logistik	-	Produkterna kräver stora förvaringsutrymmen samt utrymme för funktionstest samt är tunga och kräver därför utrustning för hantering.
Tänk på att:		Produktsäkerhetslagen och produktansvarslagen måste beaktas vid försäljning av vitvaror och spisar.

2.4.4 Hemelektronik och små elprodukter

Hemelektronik och mindre elprodukter ger ofta en stor miljövinst vid återbruk. De innehåller ofta olika ädelmetaller och plaster som ger stora utsläpp vid tillverkningen och som genom återbruk undviks.

Priser och därmed lönsamheten på elektronik varierar kraftigt mellan olika produkter. ”Tjock-tv” är en produkt som är mycket svårsåld medan en stereo är mer tidlös och förmodligen kan säljas till ett bra pris. Hushålls elektronik som våffeljärn, mikrovågsugnar och liknande är också lämpliga produkter.

Ur lagrings och hanteringssynpunkt är mindre elprodukter att föredra framför vitvaror då de är klart mer lätthanterliga. Tänk dock på att elprodukter kan ta skada av att förvaras kallt och/ eller fuktigt.

Vi försäljning av små elprodukter gäller samma lagstiftning och rekommendationer som angetts för vitvaror ovan.

Elektronik innehåller hälso- och miljöfarliga ämnen. Exponeringsrisken för dessa ämnen sker dock framförallt vid tillverkning och demontering av produkterna. Kompletta produkter kan återbrukas, men om reparationer av elektronik sker ställs stora krav på arbetsmiljön [6].

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	++	Produkterna kan ge bra intäkter men kräver funktionskontroll som kan vara kostsam.
Miljö	+++	Produkterna har en relativt stor miljövinst per viktsenhet på grund av att de innehåller elektronik.
Logistik	++	Kräver funktionskontroll samt en väderskyddad förvaring och kan ta skada av till exempel hög luftfuktighet.
Tänk på att:		Produktsäkerhetslagen och produktansvarslagen måste beaktas vid försäljning av elektronik.

2.4.5 Skåp, kontorsmöbler, inne- och utemöbler

Möbler som främst består av trä har en mindre miljövinst vid återbruk medan produkter med större innehåll av plast, textil och metall har en större påverkan varför dessa produkter kan prioriteras.

Hantering av möbler kräver ofta stora utrymmen och i relation till priset på dessa produkter är en stor billig försäljningslokal nödvändig. Det går ofta att få till ett bra samarbete inom kommunen där verksamheter både lämnar och köper kontorsmöbler vid behov. Skåp och kontorsmöbler har i regel färre kassationer än övriga möbler.

Möbler kan vara känsliga för hanteringsskador och även en mindre skada kan göra produkten osäljbar. Man bör därför iaktta särskild försiktighet vid mottagning av möbler så att varken den egna personalen eller avlämnande personer skadar möblerna.

Det finns en risk att skadedjur befinner sig i stoppade möbler och det är ofta svårt att veta om så är fallet. Det kan vara lämpligt att vid risk avstå från att ta emot produkten.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	++	Kontorsmöbler ger bra intäkter då dessa ofta är av hög kvalitet.
Miljö	+	Möbler av plast, textil och metall bör prioriteras då de ger en större miljönytta per viktsenhet än till exempel möbler av trä
Logistik	+	Möbler är utrymmeskrävande och behöver utrymme mellan produkterna för att inte få ytliga skador som försvårar försäljning.
Tänk på att:		Stoppade möbler kan innehålla skadedjur som kan spridas mellan möbler som förvaras tillsammans.

2.4.6 Kläder, mattor, gardiner, filter och övrig textil

Återbruk av kläder och hemtextil kan i regel ge bra ekonomisk avkastning. Det är en produktgrupp som länge samlats in av olika välgörenhetsorganisationer. Det är också en stor miljönytta förknippad med återbruk av textil då nyproduktion av textil ofta är miljöstörande oavsett om det gäller växthuseffekt, vatten- eller kemikalieanvändning. De textilåtervinningstekniker som finns idag skapar sällan produkter som ersätter ny textil varför miljönyttan med dessa är begränsad. När det gäller klimatpåverkan är det i storleksordningen 20 gånger bättre att återbruka textil än att göra biogas av textil [7].

Av insamlade kläder är det en begränsad del som kan säljas på den svenska second handmarknaden och det är därför lämpligt med en kompletterande verksamhet som säljer resterande textil på den internationella marknaden eller som skickar textil som bistånd. Detta är nödvändigt för att undvika onödigt stor kassation av textil.

Sortering av textil kan vara en logistisk utmaning och då det finns system för detta kan det vara en idé att samarbeta med befintlig insamling av textil snarare än att hantera det själv. Det är dock möjligt att signifikant öka insamlingen av textil med i denna rapport beskrivna verksamheter jämfört med den traditionella klädinsamlingsbehållaren [1].

Om möjligt är det bra att tvätta produkter innan försäljning för att försäkra sig om att inga skadedjur finns i textilen och ge kunderna säkrare köp. I en studie av Ekström m.fl. [8] visade en enkätundersökning vid varuhuset Gekås i Ullared att det vanligast angivna skälet att inte handla kläder second hand var att det var ohygieniskt.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	+++	Högt pris
Miljö	+++	Relativt stor miljönytta per viktsenhet.
Logistik	++	Kläder ger en relativt hög kassation och kräver därmed en del hantering av osäljbara produkter.
Tänk på att:		Tvättade textilier ger tryggare kunder.

2.4.7 Badkar, cyklar, kastruller, verktyg och övriga metallprod.

Det är en klar miljönytta att återbruka metallprodukter som badkar, cyklar och verktyg. Jämfört med traditionell återvinning slipper man bearbeta produkterna vilket påverkar miljön ju mer komplexa produkterna är.

Cyklar är en produkt som ofta behöver mindre reparationer för att kunna säljas vidare. Vid kretsloppsparken Alelyckan är det inte ovanligt att tre trasiga cyklar sätts ihop till en eller två fungerande cyklar.

Produkterna varierar i storlek och därmed i krav på förvaringsutrymme och logistik, men kan ofta inbringa bra intäkter som motiverar hanteringen.

De flesta produkter är ofarliga att använda men äldre verktyg ska i varje enskilt fall avgöras om de är säkra att använda eller inte. Cyklar måste givetvis vara säkra att cykla på för att säljas. Produkter av bly och blylegeringar bör i möjligaste mån undvikas då dessa ska fasas ur produktkretsloppet.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	+	Mindre reparationer kan öka värdet avsevärt på cyklar då funktion ofta är viktigare än utseende.
Miljö	++	Komplexa stålprodukter ger störst miljövinst per viktsenhet.
Logistik	++	De flesta produkter har högt värde i relation till hantering och storlek.
Tänk på att:		Cyklar och verktyg måste vara säkra för användaren.

2.4.8 CD/DVD och plastleksaker

Plastprodukter ger koldioxidutsläpp vid förbränning och merparten av den plast som samlas in på återvinningscentraler (med undantag för plastförpackningar) förbränns. Återbruk ger därför en relativt större miljönytta. Även med en fungerande återvinning är återbruk att föredra, dock med en relativt lägre miljövinst.

CD/DVD kan vara svårsålda och ger därför en hanteringskostnad som kan göra dem olönsamma. Kassationer av dessa ligger oftast över 60 procent av de mottagna produkterna. Plastleksaker är oftast relativt nya och är en generellt sett lättsåld produkt med bra vinstmöjlighet.

Det är ovanligt att plastleksaker och liknande plastprodukter håller över tid och äldre produkter är därför ovanliga. Äldre plastprodukter kan innehålla farliga ämnen och bör därför inte återbrukas, framförallt när det gäller plastleksaker.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	++	Leksaker är värdefulla medan CD/DVD ofta inbringar lägre inkomster.
Miljö	+++	Relativt stor miljönytta per viktsenhet. Om plasten kan materialåtervinnas minskar miljönyttan med återbruk något.
Logistik	+++	Plastprodukter är ofta små och lätthanterliga.
Tänk på att:		Gamla plastleksaker kan innehålla farliga ämnen och bör därför inte återbrukas.

2.4.9 Toalettstolar, handfat och andra VVS-produkter

Det är en relativt sett mindre miljönytta per viktsenhet att återbruka VVS-porslin jämfört med många andra produkter. Detta trots att det ofta deponeras eller används som fyllnadsmaterial vid traditionell avfallshantering. Om produktmottagningen är selektiv och endast väljer de finare produkterna kan det dock ge en märkbar intäkt.

Porslin är en ömtålig vara och kräver varsam hantering då även mindre skador gör att kunderna ratar produkten. Det kan också finnas risk för vattenläckage om produkterna har skador. Erfarenheter från kretsloppsparken Alelyckan visar att handfat har betydligt färre kassationer än toalettstolar varför dessa skulle kunna prioriteras.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	++	Handfat ger generellt bättre inkomster än toalettstolar
Miljö	+	Miljönyttan är relativt låg per viktsenhet trots att det är deponi som undviks.
Logistik	+	Produkterna är omtåliga och mindre skador gör produkterna osäljbara.
Tänk på att:		Mindre skador kan leda till vattenläckage med stora skadekostnader som följd.

2.4.10 Böcker och tidningar

Böcker och tidningar är produkter som de flesta ogärna slänger och därmed gärna skänker till återbruk. Tyvärr är det svårt att sälja det mesta som lämnas in och kassationerna hamnar runt 80 procent. Det är få som är intresserade av att köpa till exempel och ett strikt urval vid mottagningen behövs därför.

Miljövinsten med att återbruka böcker är mindre än många andra produkter och i stor mån beroende av den alternativa avfallshanteringen. Inbundna böcker kan generera så stor andel rejekt³ vid materialåtervinning att förbränning med energiutvinning kan vara ett bättre alternativ. Det gör också att miljövinsten vid återbruk är större för inbundna böcker än för pocket.

Insamling av böcker har inga direkta risker annat än arbetsmiljöaspekter på grund av hantering av tunga produkter vid sortering.

³ Rejekt är de delar av en produkt som sorteras bort i återvinningsprocessen istället för att återvinnas. Ofta bränns eller deponeras rejektet.

Aspekt	Betyg	Kommentar
Ekonomi	+	Stor kassation, ofta uppemot 80 % med stora hanteringskostnader som följd.
Miljö	+	Inbundna böcker ger större relativt större miljövinst än pocketböcker men miljönyttan är generellt relativt låg.
Logistik	-	Stora (och tunga) kassationer av böcker ger mycket hantering av osäljbara produkter.
Tänk på att:		Böcker är till största delen svårsålda och urvalet vid mottagning är därför kritiskt för att minimera hantering och kostnader.

3 Bytesbod och obemannad insamling

Insamling av produkter för återbruk kan ske i samarbete med olika typer av organisationer eller verksamheter. Vilken lösning som passar bäst beror på de lokala förutsättningarna. Vanligaste idag är att avfallsbolag samarbetar med välgörenhetsorganisationer, men det finns även möjlighet att samarbeta med andra ideella organisationer och kommunala arbetsmarknadsåtgärder med inriktning på återbruk.

Ett smidigt och enkelt sätt att arbeta med återbruk på en återvinningscentral är att ha en bytesbod eller en obemannad insamling. Genom att göra i ordning en fartygscontainer ges besökarna möjlighet att lämna saker för återbruk. Detta upplägg innebär mindre administration och arbetskraft än att ha en bemannad insamling, men ställer samtidigt större krav på tydlig information till besökarna då ingen finns på plats för att guida dem i sorterandet.

En bytesbod är en plats där besökare fritt kan lämna och hämta saker för återbruk. Exempelvis kan leksaker och inredningsdetaljer hitta nya ägare.

3.1 Hur det praktiskt fungerar

Bytesbod

En bytesbod är en plats där besökare erbjuds att både lämna och hämta produkter utan någon egentlig inblandning av anläggningsägaren. Bytesboden kräver dock regelbunden tillsyn för att se till att inget avfall, i form av trasiga produkter eller annat, hamnar där.

Containern är försedd med informationstavlor som informerar besökarna om hur bytena fungerar. Det finns inga krav på att den som hämtar saker måste lämna något, allt är gratis och frivilligt.

Insamling till välgörenhetsorganisationer, ideella föreningar och arbetsmarknadsåtgärder

Den vanligaste formen av återbruk sker genom samarbete med välgörenhetsorganisationer eller andra ideella organisationer, som till exempel idrottsföreningar, kring insamling av saker för återbruk. I de flesta fall sker det genom klädinsamlingsboxar men med en fartygscontainer kan ett begränsat urval av produkter som till exempel möbler, inredningsdetaljer, småprylar och leksaker också samlas in för återbruk.

Containern är obemannad i normalfallet och välgörenhetsorganisationerna besöker den efter avtalat schema för att ta till vara återanvändbara produkter och för att kassera övrigt. Det är helt fritt för besökarna att välja om de vill skänka något och det framgår tydligt vart produkterna går. Tydliga skyltar visar vilka produkter som får lämnas och med fördel också vilka som inte får lämnas.

Produkterna säljs sedan av den externa organisationen i deras egna försäljningskanaler. I något fall sponsrar avfallsbolaget försäljningen som en del av en marknadsföringsstrategi.

Obemannad insamling kan ske till arbetsmarknadsåtgärder som arbetar med återbruk. För anläggningsägaren är förfarandet ofta väldigt likt insamling till externa organisationer även om det ofta kan vara ett tätare samarbete om all verksamhet sker inom samma kommun. Vid platsbrist kan mobil insamling vara ett alternativ, som exempelvis att en välgörenhetsorganisation tillåts ställa upp en lastbil för insamling till återbruk vid vissa tillfällen.

3.2 Vad lagen säger

Det utreds för närvarande hur avfallslagstiftningen gällande återanvändning och förberedelse för återanvändning kan förtydligas och det kan komma blir ändringar av såväl miljöbalken som avfallsförordningen. Nuvarande tolkning av gällande lagstiftning är att förberedelse för återanvändning är ett återvinningsförfarande och därför ingår i den kommunala renhållningsskyldigheten för det hushållsavfall som inte ingår i producentansvaret.

Kostnader för insamling och sortering av material, som ingår i renhållningsskyldigheten, för återanvändning kan finansieras med avfallsavgiften. Generellt sett är kostnaderna för kommunerna mycket låga för en obemannad insamling och något högre för en bytesbod eftersom den behöver mer tillsyn.

Kommunallagen begränsar kommuners möjlighet att gynna enskilda organisationer. Det är viktigt att tänka på att även om de insamlade produkterna var för sig har ett mindre värde kan det handla om större summor totalt sett, t ex är 100 cyklar á 100 kr värda 10 000 kr.

Det finns idag inget krav eller stöd för att göra ett urval med krav på 90-konto som bas, vilket gör att om detta krävs bör konsekvenserna utredas i varje fall. Upplåtelse av plats på en återvinningscentral för organisationers insamling till återbruk görs lämpligen på ett

sådant sätt att alla som vill erbjuds att delta. Vid platsbrist kan den organisation som kan erbjuda största möjliga återbruk till lägsta möjliga kostnad erbjudas plats. Det är att rekommendera att tidsbegränsa upplåtelseperioden till ett antal år för att sedan upprepa upplåtelseförfarandet. På så vis öppnar man möjligheten även för nya organisationer.

Ett grundläggande råd är att ta kontakt med flertalet lokala aktörer och lösa upplåtelsen av plats i samråd med organisationerna i en transparent process.

3.3 Ekonomiska modeller

En obemannad insamling innebär lägre kostnader än en bemannad. De huvudsakliga utgifterna är kostnader för en container och informationsskyltar.

Bytesbod

Kostnaden för en bytesbod är låg. Det som krävs är en container och viss skötsel av denna från ordinarie återvinningscentralspersonal samt informationsskyltar så att besökarna lätt kan göra rätt. Då det rör sig om ren återanvändning är det tveksamt om avfallsavgiften får användas som finansiering. Skattemedel kan skjutas till som finansiering alternativt kan ett avfallsbolag göra det som en marknadsföringsaktivitet.

Insamling till välgörenhetsorganisationer, ideella föreningar och arbetsmarknadsåtgärder

När insamling sker till extern organisation blir kostnader för anläggningsägaren minimala. Kostnaderna för samordning av vilka organisationer som är aktuella för att hämta produkter samt i de flesta fall inköp av containern som används för insamling. Dessa kostnader är låga och kopplade till att främja återanvändning och kan därför finansieras med avfallsavgiften. Skötsel, tömning och rengöring av containern sköts med fördel av den externa organisationen.

Vid mobil insamling står den externa organisationen för hela insamlingskostnaden.

Vid insamling till arbetsmarknadsåtgärder finansieras insamlings och försäljningskostnader i regel av skattemedel.

3.4 Samarbete och upphandling

Bytesbod

Det praktiska arbetet med en bytesbod sköts normalt av den entreprenör som ansvarar för återvinningscentralen. När kommunen gör en upphandling för återvinningscentralen ställs då krav på att entreprenören ska främja återbruk på återvinningscentralen. Entreprenören kan då välja att lösa detta genom att tillhandahålla en container för återbruk samt skötsel om densamma.

Insamling till välgörenhetsorganisationer, ideella föreningar och arbetsmarknadsåtgärder

Konkurrenslagstiftningen och kommunallagen ger tillsammans att kommuner inte får gynna någon enskild organisation eller agera på ett sätt som riskerar att snedvrída konkurrensen.

En nyckel för att hantera detta är att innan någon erbjuds samarbete ska en förfrågan gå ut till samtliga organisationer som kan tänkas vilja delta och hämta produkter.

Det är också viktigt att vara öppen för att den bästa lösningen inte måste vara en enskild organisation utan ett samarbete mellan flera organisationer kan vara nödvändigt. Det är ofta möjligt att låta flera organisationer hämta produkter efter ett löpande schema. När fler aktörer tillkommer är det relativt enkelt att glesa ut hämtningstillfällena för övriga aktörer.

Det finns idag inget krav eller stöd för att göra ett urval med krav på 90-konto som bas.

Förslag på krav på externa aktörer kan vara:

Tömningsfrekvens

Containern töms med fördel med oregelbundna intervall snarare än regelbundna. Detta då inflödet är starkt säsongsberoende och varierar kraftigt med flerdubblade mängder t ex vid påsk jämfört med februari. Extra hämtningar bör även avtalas då ordinarie personal på återvinningscentralen anser att så behövs. Hämtande organisation behöver kunna hantera det ojämn inflödet av produkter utan att stora mängder produkter kasseras.

Städning

Hämtande organisation kan ansvara för städning vid insamlingen samt för att de produkter som inte går till återbruk går till respektive lämplig avfallshantering.

Tydlighet om vart produkterna tar vägen

Det bör framgå vid insamlingen vart produkterna tar vägen så att besökaren är medveten om vart hen lämnar sina produkter. Vid hämtning av produkter bör även fordon och personer vara väl märkta så att det är tydligt att det är en seriös organisation som sköter hanteringen.

Exempel på samarbete

Kommunalförbundet KSRR samarbetar med fyra välgörenhetsorganisationer och ett arbetsmarknadsprojekt. Samarbetet regleras av ett skriftligt avtal som är giltigt i tre år. Avtalet kan därefter förnyas med ett år i taget. KSRR har ställt som krav på aktörerna att de ska ha bidra till en generell samhällsnytta i den region som KSRR är verksamma.

Avfallsbolaget VAFAB har inte upphandlat sin verksamhet utan samarbetar med alla välgörenhetsorganisationer som är intresserade. De ställer heller inte krav på ett 90-konto.

Skriftliga avtal reglerar samarbetet mellan VAFAB och välgörenhetsorganisationerna. VAFABs erfarenhet är att det generellt är svårt att ställa krav på välgörenhetsorganisationerna, då de är olika stora och har olika förutsättningar. Den svåraste frågan i samarbetet är hämtningsfrekvensen, då flödena till återvinningscentralerna varierar över året.

Avfallsbolaget LSR samarbetar med LISA, som är en ideell organisation. Saker samlas in på LSRs återvinningscentral och hämtas av LISA. Sakerna säljs i butiken Återbruket av medlemmar från de idrottsorganisationer som ingår i LISA. Hyran för butiken betalas av LSR. Alla idrottsföreningar som vill kan ansluta sig till LISA, arbeta med försäljningen och ta del av intäkterna. Bakgrunden till samarbetet är att man från starten anammat ett sponsringsupplägg som allmännyttans bolag hade för föreningar som arbetar för integration. Huvudsyftet med LSRs sponsring via butiken Återbruket är att pengarna ska användas till idrottsföreningar som på olika sätt bidrar till integration av ungdomar under 20 år med invandrabakgrund.

LSR och LISA har ett skriftligt avtal där det framgår hur mycket butiken ska hållas öppen, hur den får användas och vilka saker som får säljas. Butiken ska vara öppen minst åtta timmar per vecka fördelat på lördag och ytterligare en dag. LISA har dock valt att hålla öppet sex dagar i veckan, sju timmar per dag, måndag-lördag 10-17. LSR står för hyran och driftskostnaderna i butiken och LISA står för hämtning av saker och bemanning av butiken. LISA kan delegera bemanningsansvaret till idrottsföreningarna.

3.5 Uppföljning

I många fall är det inte möjligt att ställa några krav på hur stor andel av produkterna som faktiskt återbrukas eller som lämnas till återbruk. Det är också svårt att urskilja en eventuell minskning av det totala eller brännbara avfallet som lämnas på återvinningscentralen då minskningen till följd av återbruk ofta är i storleksordningen 3-10 procent och det totala avfallsflödet fluktuerar från år till år och beror även på en rad andra faktorer.

I dagläget är det få aktörer som ställer krav på sina samarbetspartners att de ska ha en uppföljning på mängden återbrukat material. En av anledningarna till detta är svårigheten i det praktiska genomförandet. Det saknas ofta vågar och möjlighet att mäta vilka flöden som lämnas i återbrukscontainrarna. Att kräva invägning av de återbrukade produkterna är resurskrävande, särskilt för en obemannad insamling, och rekommendationen är därför att inte ställa formella krav på detta.

3.6 Samhällsnytta

Vinsterna för samhället med en bytesbod eller en obemannad insamling är flera. Att samla in saker för återbruk innebär generellt en samhällsnytta, då det minskar avfallet och ger produkter en längre livslängd. Kostnaderna för en obemannad insamling är låga och det är en relativt enkel åtgärd att genomföra. Genom att ett avfallsbolag arbetar med återbruk sprids kunskap om avfallskedjan till besökare och kunder.

Ett samarbete med en välgörenhetsorganisation eller en ideell organisation gör att de insamlade produkterna vid försäljning kan generera intäkter. Både välgörenhetsorganisationer och ideella organisationer bidrar till samhället genom de arbeten som de utför och de pengar de stödjer olika verksamheter med.

Insamling av produkter till arbetsmarknadsprojekt bidrar till att sysselsättning skapas för människor som idag står utanför arbetsmarknaden, samtidigt som en insats görs för miljön. Deltagarna i arbetsmarknadsprojekten får möjlighet att komma ett steg närmare arbetslivet.

3.7 Fördelar och nackdelar

Gratis är gott, en bytesbod ger glada kunder

Möjligheten att kunna få saker gratis som någon annan har lämnat i bytesboden upplevs mycket positivt visar erfarenheter från bland annat Ekerö kommun. En bytesbod ger möjlighet att på ett enkelt sätt öka livslängden för produkterna som återbrukas.

En enkel och billig åtgärd

Det är en enkel och billig åtgärd att ha en bytesbod eller en obemannad insamling i en container. Det är därför lämpligt för de kommuner som har mindre resurser att lägga på återbruk.

Ger goodwill och nöjda besökare

Att införa en möjlighet för folk att lämna saker till återbruk ger goodwill till kommunen och avfallsbolaget. Det ger med få undantag nöjdare kunder och visar att man arbetar aktivt med att klättra i avfallstrappan.

Bidrar till samhällsnytta genom samarbeten

Ett samarbete med en välgörenhetsorganisation eller en ideell organisation gör att de insamlade produkterna vid försäljning kan generera intäkter till respektive verksamhet. Insamling av produkter till arbetsmarknadsprojekt bidrar till att sysselsättning skapas för människor som idag står utanför arbetsmarknaden

Ingen kommunal försäljning

Om samarbete sker med välgörenhetsorganisationer eller ideella föreningar sker ingen kommunal försäljning av produkter. Inte heller med en bytesbod sker någon försäljning. Detta gör verksamheten juridiskt och organisatoriskt mer lätthanterlig. Samarbetar man med en kommunal arbetsmarknadsåtgärd får dock denna del av verksamheten ansvar för försäljningen.

Nedskräpning och felsortering

En obemannad container ger viss risk för att besökare lämnar saker som inte är lämpliga för återbruk. I vissa fall kasserar välgörenhetsorganisationerna mellan 60 och 70 procent av det insamlade återbruksmaterialet. Mängden kasserade produkter kan minskas genom att besökarna får tydlig information om vad som kan lämnas samt placering i nära anslutning till övrig återvinningscentralverksamhet.

Platsbrist

En utmaning för en permanent insamling av återbruksmaterial är att den kräver plats för insamlingsburar eller en container. Som alternativ till detta kan man ha en tillfällig insamling vissa dagar då samarbetspartners finns på plats och tar emot produkter i lastbil.

Marknaden för att sälja produkterna kan vara begränsad

I många fall är det möjligheten att få produkter sålda som begränsar hur mycket välgörenhetsorganisationerna kan ta emot. Det kan även finnas en begränsning i hur mycket saker som hämtas i en bytesbod. I vissa fall måste produkter kasseras trots att de är fungerande på grund av att de är svårsålda eller inte blir hämtade.

3.8 Tänk på att:

Ha en praktisk placering av insamlingen på återvinningscentralen. Återbruk ska vara det första som kunden möter på området.

Ge tydlig information om vad som får lämnas i containern och vem som kommer och hämtar.

Se till att containern, eller den lösning som används, ger ett välkomnande intryck.

Kommunicera kriterierna för val av samarbetspartner tydligt och bjud in alla som är intresserade.

Var lyhörd för befintliga verksamheters önskemål och samarbeta om möjligt.

Om plats saknas på återvinningscentralen för en permanent insamling, undersök möjligheten för mobil insamling. Denna kan ske genom samarbeten med olika organisationer antingen i bostadsområdena eller med en lastbil på plats vissa dagar i månaden på återvinningscentralen.

Upprätta ett skriftligt avtal om insamling som görs i samarbete med en annan aktör. Avtalet tydliggör vem som ansvarar för vad.

4 Bemannad mottagning

Den vanligaste formen av en bemannad mottagning av produkter för återbruk är en fartygscontainer som antingen bemannas av ordinarie återvinningscentralspersonal eller av personal från en välgörenhetsorganisation. Den stora fördelen med en bemannad mottagning jämfört med en obemannad är att det blir en omedelbar kontroll av produkterna och onödig hantering i form av avfall som inte kan återbrukas.

4.1 Hur det praktiskt fungerar

Mottagning genom välgörenhetsorganisationer

På Bubbetorps återvinningscentral i Karlskrona har kommunen löst återbruket genom ett samarbetsavtal med Human Bridge. Kommunen upplåter plats för en fartygscontainer som Human Bridge sedan bemannar med 2-3 personer under 40 timmar varje vecka. Tack vare bemanningen möts kunderna av kunnig personal och behöver inte själva avgöra vad som går att sälja för återbruk. Kommunen ger också Human Bridge tillgång till fikarum, toaletter och liknande service som finns på plats för återvinningscentralspersonalen. Insamlat material säljs i Human Bridges ordinarie butiker.

I Söderhamn är det fem olika välgörenhetsorganisationer som sköter mottagningen en vecka i taget enligt ett rullande schema. Kommunen bidrar med en uppsnyggad container och uppställningsplats på återvinningscentralen men sköter alltså inte bemanningen själva och hanterar därmed inte heller något återbruksmaterial. Genom att det är flera organisationer som delar på arbetet och materialet som lämnas in blir uppgiften hanterbar även för de lite mindre organisationerna. Samarbetet följs upp regelbundet med möten för att se till att verksamheten fungerar tillfredställande för alla inblandade.

Mottagning med arbetsmarknadsprojekt

En bemannad mottagning går också bra att anordna med hjälp av olika arbetsmarknadsprojekt. I Uppsala har man löst det med hjälp av Återbruket och Byggbutiken som drivs av Uppsala kommun och som erbjuder arbetsträning både vid

försäljning av produkterna och vid mottagningen på fem återvinningscentraler. Återvinningscentralerna upplåter endast plats för mottagningen av produkter.

Mottagning med ordinarie återvinningscentralpersonal

Ordinarie personal på återvinningscentraler kan även hantera en bemannad mottagning av produkter för återbruk. Det har inom denna studie inte funnits någon verksamhet som är upplagd på detta sätt, utöver kretsloppsparken Alelyckan som beskrivs i *Bemannad mottagning och försäljning*, men det finns inget som hindrar detta. I de fall där det är obemannad mottagning av produkter sker ofta någon form av tillsyn av den befintliga personalen men de kan alltså också bemanna mottagningen. Mottagning av farligt avfall är idag bemannad på många återvinningscentraler och i samband med detta går det att hjälpa besökare att lämna produkter för återbruk. Produkterna kan sedan hämtas av externa organisationer eller arbetsmarknadsprojekt.

4.2 Vad lagen säger

Det utreds för närvarande hur avfallslagstiftningen när det gäller återanvändning och föreberedelse för återanvändning kan förtydligas och det kan komma att bli ändringar av såväl miljöbalken som avfallsförordningen. Nuvarande tolkning av gällande lagstiftning är att förberedelse för återanvändning är ett återvinningsförfarande och därför ingår i den kommunala renhållningsskyldigheten för hushållsavfall som inte ingår i producentansvar.

Kostnader för insamling och sortering av material, som ingår i renhållningsskyldigheten, för återanvändning kan finansieras med avfallsavgiften. Det gäller alltså t ex inte för elektronik som går under producentansvaret för elektriska och elektroniska produkter. Det finns inget förbud för kommuner att även samla in produkter som omfattas av producentansvar men denna verksamhet får inte finansieras med avfallsavgifter.⁴

Oavsett om kommunen själv bemannar mottagningen eller om det upplåts till annan organisation går kommunen lämpligen ut med ett förfrågningsunderlag så att alla aktörer erbjuds möjlighet att delta. Kommunallagen begränsar möjligheterna att gynna enskilda aktörer varför det är viktigt att alla bjuds in. Det är även viktigt att tänka på att även om produkterna var för sig har ett mindre värde kan det handla om större summor totalt sett, t ex är 100 cyklar á 100 kr värda 10 000 kr. Valet av organisation eller organisationer ska följa lagen om offentlig upphandling, men ett förenklat förfarande är sannolikt nödvändigt för att inte stänga ute mindre aktörer. Det finns idag inget krav eller stöd för att göra ett urval med krav på 90-konto som bas, vilket gör att om detta krävs bör konsekvenserna utredas i varje fall.

Generellt sett är kostnaderna för en bemannad mottagning låga för kommunen i det fall att en eller flera välgörenhetsorganisationer sköter bemanningen och då behöver man inte

⁴ Den bestämmelse gällande producenternas monopol på insamling av returpapper (15 kap. 21 § 2 st. Miljöbalken) som just nu prövas juridiskt saknar motsvarande skrivning i förordningen för producentansvar för elektriska och elektroniska produkter varför dessa skulle kunna samlas in av annan organisation.

utnyttja avfallsavgiften för återbruk. I det fall kommunen själv bemannar mottagningen kan överskottet från försäljning täcka insamlingskostnaden enligt självkostnadsprincipen för att inte belasta avfallsavgiften mer än nödvändigt.

Då det i fallet med bemannad mottagning inte rör sig om någon kommunal försäljning av produkter, berörs verksamheten i mindre grad eller inte alls av konkurrenslagstiftningen, produktansvarslagen, konsumentköpslagen eller produktsäkerhetslagen. Det gör administrationen jämfört med bemannad mottagning och försäljning lättare att hantera.

4.3 Ekonomiska modeller

Kostnader för en bemannad mottagning är ofta låga för den som driver återvinningscentral. Då det rör sig om förberedelse för återanvändning och det är produkter som går under det kommunala renhållningsansvaret får kostnader täckas med avfallsavgiften.

Flertalet av välgörenhetsorganisationerna kan, enligt våra intervjuer, tänka sig att bemanna mottagning av produkter, men mindre organisationer kan ha svårt att ha kapacitet för att hantera mottagningen på egen hand. Man bör därför vara öppen för att flera organisationer samarbetar och delar upp mottagningen mellan sig.

Om mottagningen sker med egen personal och materialet skänks till extern organisation kan en hanteringsavgift tas ut för att täcka de ökade kostnaderna. Detta förutsätter givetvis att det finns en mottagande organisation som är villig/har möjlighet att betala.

Mottagning som sker med hjälp av arbetsmarknadsprojekt kan finansieras av arbetsmarknadsprojektet även om upplåtelse av plats kan ske utan avgift.

4.4 Samarbete och upphandling

Enligt konkurrenslagstiftningen och kommunallagen får kommuner inte gynna någon enskild organisation eller agera på ett sätt som riskerar att snedvrیدا konkurrensen. Observera att det räcker med att verksamheten *ris*kerar att snedvrیدا konkurrensen, den måste inte de facto snedvrیدا konkurrensen för att vara olaglig.

I ett konkurrensoptimalt scenario finns det plats för alla organisationer som vill hantera produkterna som kan återbrukas och samtliga har samma förutsättningar för att göra så. I praktiken är det platsbrist på i princip samtliga återvinningscentraler varför någon form av prioritering måste göras. Tillgången och storleken på organisationer som är villiga att samarbeta skiljer sig också stort mellan olika delar av landet.

En nyckel för att hantera detta är att innan någon erbjuder samarbete ska en förfrågan gå ut till samtliga organisationer som kan tänkas vilja delta.

Det är också viktigt att vara öppen för att den bästa lösningen inte måste vara en enskild organisation utan ett samarbete mellan flera organisationer. Det är ofta möjligt att låta flera organisationer bemanna samma mottagning efter löpande schema.

Tidsbegränsade avtal gör att nya aktörer regelbundet ges möjlighet att delta. Det ger också tydligare spelregler för de aktörer som redan har samarbete. Som bilaga finns exempel på hur ett avtal med välgörenhetsorganisationer kan se ut⁵.

Exakt vilka krav som kan och bör ställas kan skilja sig stort beroende på lokala förutsättningar varför dessa måste studeras noga innan krav ställs. ”Bör”-krav är att föredra framför ”skall”-krav när det gäller förfrågningsunderlag. Med ”bör”-krav ges möjligheten att välja den som klarar flest krav utan att man riskerar att stänga ute alla genom ett ogenomtänkt ”skall”-krav. På Bubbetorp i Karlskrona ställs krav på månadsvis viktredovisning av produkter vilket HumanBridge klarar utan problem då det finns en våg tillgänglig på återvinningscentralen. När KSRR i Kalmar ville ställa motsvarande krav visade det sig vara helt omöjligt då våg saknades på de flesta aktuella återvinningscentralerna. Kostnaden för en våg kan vara uppåt 100 000 SEK och därmed vara en oöverstiglig kostnad för många organisationer.

Förslag på krav kan vara:

Bemanning

Mottagningen får gärna, om möjligt, ha bemanning samma tider som återvinningscentralen så att besökarna ser det som en naturlig del av återvinningscentralen och avfallshanteringen. Om detta inte är möjligt bör mottagningen vara bemannad specifika dagar, t.ex. tisdagar och lördagar, snarare än oregelbundet.

Kassation

De produkter som inte tas emot för återbruk kasseras direkt utan kostnad men de produkter som lämnat återvinningscentralen bör inte få kasseras utan kostnad. En lägre kassationskostnad kan vara motiverad, men incitament för mottagande organisationer att sälja produkter till ett lägre pris innan de väljs bort kan minska kassationerna. Oavsett bör kassation följas upp regelbundet kvantitativt eller åtminstone kvalitativt för att se att verksamheten fungerar tillfredställande.

Uppföljning av mängder och miljönytta

Olika sätt att följa upp verksamheten ges i avsnittet nedan. Vilka krav som kan ställas är beroende på lokala förutsättningar. Ett lämpligt minimikrav är vikten eller antalet återbrukade produkter.

⁵ Observera att ingen juridisk granskning har gjorts av dessa avtal.

Nöjda kunder

I det fall uppföljningar görs av kundbemötandet på återvinningscentraler kan även mottagning för återbruk ingå och nå minst samma nivå av nöjda kunder som övriga anställda på återvinningscentralen. Det är viktigt att kunderna möter en verksamhet.

4.5 Uppföljning

Möjligheterna till uppföljning av verksamheten för bemannad mottagning liknar dem för obemannad mottagning. I många fall är det inte möjligt att ställa krav på hur mycket produkter som faktiskt återbrukas eller som lämnas till återbruk. Det är också svårt att urskilja en eventuell minskning av det totala eller brännbara avfallet som lämnas på återvinningscentralen, då minskningen till följd av återbruk ofta är i storleksordningen 3-10 procent och det totala avfallsflödet fluktuerar från år till år och beror på en rad faktorer.

För att kunna mäta miljönyttan är det en förutsättning att mäta mängder i vikt alternativt i antal produkter av en viss typ. Det är resurskrävande att göra en noggrann miljöbedömning och man bör därför fokusera uppföljningen på utvecklingen, det vill säga om verksamheten förbättras eller försämras.

Mängder kan följas upp genom att väga samtliga produkter som lämnas för återbruk samt de produkter som kasseras då de inte blivit sålda. Produkterna kan delas upp i undergrupper för att möjliggöra en uppskattning av miljönyttan. De produktkategorier som valdes för beräkning av miljönyttan med kretsloppsparken Alelyckan kan med fördel användas. I rapporten om Alelyckan [1] återfinns en lista över vilka produkter som sorteras till vilken produktkategori.

I det fall där det inte är möjligt att väga produktgrupper kan totalmängden vägas som ett andra alternativ. Om inte heller detta är möjligt kan antalet produkter räknas som en uppföljningsbar siffra.

Om uppföljning sker med vikt fördelat på produktkategorierna från Alelyckan, kan miljönyttan, förenklat till endast koldioxidekvivalenter, uppskattas med hjälp av nettostaplarna i Figur 2. Detta värde baseras på de lokala förutsättningarna i Göteborg men kan användas som en indikation om hur verksamheten utvecklas, d.v.s. en relativ miljönytta.

Att uppskatta miljönyttan då produkterna inte vägs och kategoriseras är osäkert och i dessa fall rekommenderas att fokus i uppföljningen sker på de produkter där miljönyttan är som störst och den generella slutsatsen att återbruk i normalfallet är att miljömässigt föredra framför konventionell avfallshantering.

Stickprov på mängder och miljönytta kan göras under kortare perioder då produkterna vägs, om det inte är möjligt att väga produkterna regelbundet.

4.6 Samhällsnytta

Samhällsnyttan med återbruk genom en bemannad mottagning är tydlig oavsett vem som genomför själva mottagningen. Nedan lyfts några av nyttorna fram:

Låg kostnad för insamling

Insamling genom bemannad mottagning sker ofta till en låg kostnad i relation till det ekonomiska värdet på de produkter som återbrukas.

Sysselsättning

En bemannad mottagning skapar arbetstillfällen för mottagningen av produkter. Det ger också sysselsättning i senare led som logistik och försäljning. De flesta av de som arbetar med återbruk, oavsett om det är som ett arbetsmarknadsprojekt, genom en välgörenhetsorganisation eller som direkt anställd av återvinningscentralsentreprenören, gör det som någon form av arbetsträning eller offentligt skyddat arbete. Återbruket skapar ett meningsfullt arbete med miljöinriktning och innebär ofta en möjlighet för dessa människor att göra en reell nytta.

Minskat avfall

Återbruk minskar avfallsmängderna på återvinningscentralerna och ger en minskad produktion, ofta utomlands, av nya produkter. Det leder till minskade behandlingskostnader för det kommunala avfallet och oftast till minskade inköpskostnader för den enskilde som köper återbrukade produkter.

Välgörenhet

Om kommunen eller det kommunala bolaget driver verksamheten på egen hand går ett eventuellt överskott tillbaka in i kommunen. Om verksamheten drivs av en extern organisation går överskottet i praktiken uteslutande till välgörande ändamål.

4.7 Fördelar och nackdelar

Kräver små kommunala resurser

En bemannad mottagning är ett bra alternativ för en kommun med små resurser för avfallsverksamheten. Det kräver oftast en relativt liten yta på återvinningscentralen och om mottagningen sker med hjälp av en välgörenhetsorganisation behövs mycket små personalresurser från kommunen. Även då ordinarie personal på återvinningscentralen sköter mottagningen krävs endast mindre arbetsinsatser då informationen till besökarna om återbruk enkelt samordnas med informationen om återvinningen.

Ingen kommunal försäljning

Då kommunen endast bedriver mottagning eller upplåter plats för mottagning av produkter till återbruk, behöver inte frågor om produktsäkerhetsansvar eller produktansvar utredas för verksamheten. Konkurrenslagstiftningen och kommunallagen behöver dock beaktas för att säkerställa att ingen organisation gynnas eller missgynnas samt att konkurrensen inte riskerar att snedvridas.

Relativt stora återanvändbara flöden

En bemannad mottagning ger relativt stora mängder insamlade återanvändbara produkter. Vid Bubbetorp i Karlskrona förebygger HumanBridge 45 ton, motsvarande tre procent av det brännbara avfallet och uppskattningsvis 95 procent av alla produkter som lämnar återvinningscentralen återbrukas medan resterande fem procent kasseras från HumanBridges butiker.

Nöjdare kunder och pedagogik

Att omedelbart bemöta kunderna på en återvinningscentral har visat sig ge nöjda kunder i de allra flesta fall. Så länge mottagningen uppfattas som ett erbjudande snarare än en kontroll ses det som en välkommen möjlighet att bidra till minskad miljöpåverkan och samhällsnytta. Det blir också tydligt för besökarna att det första alternativet inte är att slänga utan att bättre utnyttja de produkter som finns.

Bättre utsortering

Jämfört med en obemannad mottagning blir utsorteringen av återanvändbara produkter bättre då mottagningen är bemannad eftersom avfall kan läggas på rätt plats direkt snarare än att gå via återbruket. Kunderna får direkt hjälp att avgöra om produkten går att återbruka och kan då sortera bättre. Man minskar också risken för eventuella problem med förvaringen av återbrukbara produkter och att produkterna går sönder på grund av ovarsam hantering av kunderna.

Större osäkerhet kring slutligt återbruk

I likhet med obemannad mottagning styr inte kommunen att produkterna faktiskt säljs och därmed återbrukas. Även i de fall där statistik tas fram från säljande organisation blir det totala återbruket, det vill säga utsortering med avdragen kassation, mer otydlig och svåruppskattad.

4.8 Tänk på att:

Oavsett om mottagningen sköts av återvinningscentralspersonal eller välgörenhetsorganisation, bör de kunna svara på frågor om hela återvinningscentralen alternativt hänvisa till annan personal för att ge en samlad service. *”Calle som står där uppe på rampen vet var du ska slänga din kontorsstol som vi tyvärr inte kan ta in för återbruk.”*

Återbruk ska vara det första som kunden möter på området så att det är tydligt att det är prioritering nummer ett.

Se till att mottagningen ger ett välkomnande intryck. Namnskyltar på både dem som hanterar återbruk och övrig verksamhet på återvinningscentralen ger ett mer personligt mottagande.

Kommunicera kriterierna för val av samarbetspartner tydligt och bjud in alla som är intresserade.

Var lyhörd för omgivningen och för befintliga verksamheter.

Upprätta ett skriftligt avtal om mottagning görs i samarbete med en annan aktör. Avtalet tydliggör vem som ansvarar för vad.

5 Bemannad mottagning och försäljning

Bemannad mottagning och försäljning av återbrukade produkter är den mest kompletta lösningen för att arbeta med återbruk. Den inkluderar en strukturerad mottagning av produkter som samtliga besökare passerar samt försäljning av de insamlade produkterna i direkt anslutning till återvinningscentralen. Denna typ av verksamhet kräver relativt stora resurser, men ger i gengäld stora flöden av återbrukade produkter, bra arbetstillfällen och en tydlig signal till besökarna att återbruk är en naturlig del av avfallshanteringen.

5.1 Hur det praktiskt fungerar

Det första som besökaren till återvinningscentralen möts av är en mottagningsstation där samtliga besökare ska stanna tills klartecken för att passera in på återvinningscentralen ges av mottagningspersonalen. Vid mottagningsstationen ges dels möjlighet att lämna farligt avfall och elektronik och produkter till återbruk. I de fall besökarna inte tror sig ha något som kan återbrukas, erbjuder sig personalen att se efter. Valet att återbruka eller att återvinna är besökarens val.

Vid mottagningsstationen, som med fördel är under tak, finns plats för mellanlagring av produkter som ska återbrukas. Här kan också med fördel finnas möjlighet att väga de produkter som lämnas in, för en effektiv statistikföring. Vid kretsloppsparken Alelyckan i Göteborg valde man ett helt datoriserat vågsystem, medan Solareturen i Karlstad använder en mer traditionell våg.

Kopplat till återvinningscentralen och mottagningsstationen finns det second hand affärer som säljer de produkter som lämnats till återbruk. I vissa fall går en del produkter till mer specialiserade second hand-butiker. Vid Alelyckan går till exempel böcker till Stadsmissionens bokhandel som ej är lokaliserad vid kretsloppsparken. Det finns en pedagogisk vinst med att försäljningen sker i samband med mottagningen då det ger

legitimitet åt verksamheten. Besökarna ser tydligt att det som var avsett som avfall istället kan komma någon annan till nytta.

Utöver mottagningen av hela produkter sker det med fördel också verksamheter som är fokuserade på reparation och paketering. Ett antal trasiga cyklar kan göras till en fungerande cykel och en påse blandad skruv kan paketeras till mindre paket med likadana skruvar. Allting säljs sedan tillsammans med de direkt återbrukade produkterna.

Ytterligare sidoaktiviteter som kan vara avgörande för lönsamheten kan vara manuell sortering av metaller, av-fälgning av bildäck och andra uppgifter som kan genomföras när belastningen är lägre på övriga arbetsuppgifter.

Vid kretsloppsparken Alelyckan bedrivs även ett eko-café med lunch och caféverksamhet som bidrar till fler besökare till verksamheten.

De flesta som arbetar i verksamheten är i någon form av arbetsträning, offentligt skyddat arbete eller liknande.

5.2 Vad lagen säger

Juridiskt är bemannad mottagning och försäljning en komplex verksamhet att bedriva för en kommun. Naturvårdsverket utreder för närvarande hur avfallslagstiftningen gällande återanvändning och föreberedelse för återanvändning kan förtydligas och det kan komma bli ändringar av såväl miljöbalken som avfallsförordningen. Nuvarande tolkning av gällande lagstiftning är att förberedelse för återanvändning är ett återvinningsförfarande och därför ingår i den kommunala renhållningsskyldigheten för hushållsavfall som inte ingår i producentansvar.

Observera att om säljverksamheten bedrivs av annan organisation än kommunen, ligger ansvaret, och tillämpliga lagar, för försäljningen på dessa organisationer.

Avfallsavgiften

Kostnader för insamling och sortering av material, som ingår i renhållningsskyldigheten, för återanvändning kan finansieras med avfallsavgiften. Det gäller alltså som exempel inte för elektronik som går under producentansvaret för elektriska och elektroniska produkter. Det finns inget förbud för kommuner att även samla in produkter som ligger under producentansvar, men denna verksamhet får inte finansieras med avfallsavgifter.⁶ Avfallsavgiften får heller inte användas för att finansiera eller subventionera försäljning av produkter.

⁶ Den bestämmelse gällande producenternas monopol på insamling av returpapper (15 kap. 21 § 2 st. Miljöbalken) som just nu prövas juridiskt saknar motsvarande skrivning i förordningen för producentansvar för elektriska och elektroniska produkter varför dessa sannolikt får samlas in av annan organisation.

Kommunallagen

Oavsett om kommunen själv bemannar mottagningen eller om det upplåts till annan organisation, bör kommunen gå ut med ett förfrågningsunderlag så att alla aktörer erbjuds möjlighet att delta. Kommunallagen begränsar möjligheterna att gynna enskilda aktörer varför det är viktigt att alla bjuds in. Valet av organisation eller organisationer ska följa lagen om offentlig upphandling, men ett förenklat förfarande är sannolikt nödvändigt för att inte stänga ute mindre aktörer. Det finns idag inget krav eller stöd för att göra ett urval med krav på 90-konto som bas, vilket gör att om detta krävs bör konsekvenserna utredas i varje fall.

Konkurrens

När en kommun bedriver försäljning av produkter måste konkurrenslagstiftningen beaktas. En kommun får inte bedriva säljverksamhet som riskerar att snedvrider konkurrensen, så när säljverksamhet bedrivs måste den i princip antingen ske på grund av att det saknas aktörer helt eller i samråd med befintliga aktörer. Försäljning i samråd med befintliga aktörer kan vara lämpligt i det fall då de inte har kapacitet att hantera allt insamlat material. Vid kretsloppsparken Alelyckan gjorde man ett upphandlingsförfarande där resultatet blev att kommunens egen verksamhet Återbruket, Stadsmissionen i Göteborg och stadsdelen Bergsjöns⁷ arbetsmarknadsprojekt Returhuset nu bedriver insamling och försäljning i parken. Att det endast är en verksamhet som inte är kommunal beror sannolikt på att intresset vid upphandlingen var mycket svagt. När kontraktperioden går ut öppnas möjligheten för nya aktörer.

Ett vanligt argument för att hantera konkurrensfrågan är att inte marknadsföra sin verksamhet. Det kan vara ett sätt att undvika en anmälan till konkurrensverket, men är inte ett juridiskt hållbart argument i det fall verksamheten anmäls.

Handel med begagnade varor

Lagen om handel med begagnade varor [9] har till syfte att förhindra försäljning av stulna varor. Christer Hjert på Kommunakuten har gjort en utredning på uppdrag av KSRR (Bilaga) som konstaterar att en säljverksamhet av begagnade produkter kan beröras av denna lag även om syftet med lagen inte är att begränsa denna typ av verksamhet. Det föreligger rimligtvis ett ganska litet incitament att stjäla produkter för att sedan kassera dem. Hjert konstaterar att det finns två möjligheter:

- Försäljningen är undantagen från lagen då det primärt är försäljning av hushållsavfall och inte försäljning av begagnade produkter; eller
- att undvika att sälja de produkter som ingår i lagen om handel med begagnade varor.

⁷ Numera stadsdelen Östra Göteborg

Listan över produkter som ingår i lagen återfinns i bilagan om handel med begagnade varor. Rättsläget är oklart då ingen verksamhet ännu har rättsligt prövats.

Produktsäkerhetslagen och produktansvarslagen

Även för produktsäkerhetslagen [10] och produktansvarslagen [11] har Christer Hjert på Kommunakuten gjort en utredning på uppdrag av KSRR som återfinns som bilaga. Produktsäkerhetslagen gäller varor som tillhandahålls i näringsverksamhet eller offentlig verksamhet. Lagen gäller samtliga begagnade varor med undantag för begagnade varor som tillhandahålls som antikviteter och varor som skall repareras eller renoveras innan de tas i bruk, förutsatt att säljaren tydligt informerat om detta.

Produktansvarslagen reglerar skadeståndsskyldighet för skada som en produkt orsakat på grund av en säkerhetsbrist. Den gäller oavsett om produkten är farlig eller inte eller om den är ny eller begagnad. Skadeståndsskyldiga är, något förenklat, den som satt produkten till marknaden.

Hjerts rekommendation är följande:

Sammanfattningsvis torde risken för skadestånd till följd av brister i produkterna vara väldigt liten. Jag tycker ändå att ni skall på ett tydligt sätt manifesteras att "Varan är ej funktions- och säkerhetstestad" på det sätt ni föreskrivit. Jag tycker dessutom att ni skall ange att varan säljes i befintligt skick så att inte någon köpare hävdar att varan inte fungerar som den ska anser sig kunna kräva att ni skall åtgärda detta eller återköpa varan. En utformning på varan skulle således kunna formuleras på följande sätt:

"Denna vara säljes i befintligt skick. Varan är ej funktions- och säkerhetstestad."

Konsumentköplagen

När försäljning av begagnade produkter sker till privatpersoner gäller konsumentköplagen [12] och det är alltså möjligt för en privatperson att reklamera produkter i upp till tre år efter köptillfället. Även då produkten märkts enligt ovan kan en produkt anses vara felaktig om den är i sämre skick än köparen med hänsyn till varans pris och övriga omständigheter med fog hade kunnat förutsätta.

5.3 Ekonomiska modeller

Att bedriva en mottagning och försäljning av återanvändbara produkter är resurskrävande varför billig arbetskraft är nästintill nödvändig för att verksamheten ska gå runt ekonomiskt. Trots att avfallsavgiften får användas för finansiering av delar av verksamheten är det ofta ett bättre alternativ att försöka uppnå självfinansiering vilket kretsloppsparken Alelyckan med flera har visat är möjligt. Värt att tänka på är att om verksamheten drivs helt eller delvis med syftet att vara ett arbetsmarknadsprojekt, kan den gå med förlust men ändå vara en vinstaffär för kommunen då andra kostnader kopplade till arbetslöshet minskar.

Arbetskraft

I Karlstad drivs Solareturen som ett arbetsmarknadsprojekt där över 80 personer sysselsätts i verksamheten. Försäljningen omsätter ca fem miljoner SEK årligen vilket inte täcker totalkostnaden, men eftersom verksamheten sysselsätter människor i bland annat Fas 3, offentligt skyddat arbete (OSA) och praktik för att få erfarenhet till annat arbete är verksamheten ändå väl motiverad och förankrad i kommunen.

På kretsloppsparken Alelyckan arbetar 14 personer på Återbruket och återvinningscentralen. Av dessa är det sex personer med lönebidrag, fyra med OSA, två praktikanter, två tillsvidareanställda och en till två från frivården. Med denna sammansättning av anställda har verksamheten genererat överskott i princip från uppstart. Även i övriga verksamheter arbetar människor i olika former av arbetsträning.

De verksamheter som inte utnyttjat olika former av arbetsträning har haft mycket svårt att gå runt ekonomiskt, varför dessa former starkt rekommenderas.

Verksamhet utöver återbruk

Arbetsbelastningen för mottagning och försäljning av återbrukade produkter varierar för olika tider på dagen, olika dagar i veckan och inte minst olika tider på året. Det är därför viktigt att hitta lämpliga arbetsuppgifter utöver återbruk som kan delfinansiera verksamheten.

Att sortera metaller är en relativt enkel sysselsättning som snabbt är lönsam då priset på sorterade metaller är avsevärt högre än för blandade.

Avfälgade bildäck ger en klart lägre avfallskostnad än däck på fälg och detta kan göras med endast en mindre investering i utrustning.

Skötsel och städning av återvinningscentralen samt i förekommande fall tillhörande grönområden sänker totalkostnaden för verksamheten.

Lokalhyra

Då välgörenhetsorganisationer deltar i insamling och försäljning i anslutning till återvinningscentralen är lokalhyra ett lämpligt sätt att täcka upp kommunens extra kostnader. På kretsloppsparken Alelyckan äger kommunen området och byggnaderna och tar ut hyra av samtliga verksamheter. Vid Solareturens insamling i Karlstad äger Karlstad Energi återvinningscentralen och tar ut hyra för insamlingsbyggnaden.

5.4 Samarbete och upphandling

Enligt konkurrenslagstiftningen och kommunallagen får kommuner inte gynna någon enskild organisation eller agera på ett sätt som riskerar att snedvrider konkurrensen.

Observera att det räcker med att verksamheten *riskerar* att snedvrída konkurrensen, den måste inte de facto snedvrída konkurrensen för att vara olaglig.

I ett konkurrensoptimalt scenario finns det plats för alla organisationer som vill hantera produkterna som kan återbrukas och samtliga har samma förutsättningar för att göra så. I praktiken är det platsbrist på i princip samtliga återvinningscentraler och då försäljning ska bedrivas på samma område är utrymmet än mer begränsat. En prioritering måste göras mellan tillgängliga aktörer. Tillgången och storleken på organisationer som är villiga att samarbeta skiljer sig också stort mellan olika delar av landet.

En nyckel för att hantera detta är att innan någon erbjuds samarbete bör en förfrågan gå ut till samtliga organisationer som kan tänkas vilja delta.

Till skillnad från enbart en bemannad mottagning av produkter kräver kombinationen av insamling och försäljning en relativt stor extern organisation. Den behöver vara beredd att satsa på en ny butik och de stora produktflöden som genereras från en återvinningscentral.

Det är viktigt att tidsbegränsa hyresavtal så att nya aktörer regelbundet kan ges möjlighet att delta. Tidsbegränsade avtal ger också tydligare spelregler för de aktörer som redan har samarbete. Då det är en ganska omfattande satsning som krävs från den externa parten bör avtalen löpa över relativt lång tid. En period på fyra år med möjlighet till fyra års förlängning vid ett väl fungerande samarbete har visat sig vara lämpligt.

Förslag på krav vid upphandling kan vara:

Bemannning och öppettider

Mottagningen är lämpligen bemannad enligt återvinningscentralens öppettider. Bemanningen kan fördelas mellan olika aktörer eller skötas av kommunen (mot en avgift). Butikernas öppettider bör vara generösa och i den mån det är rimligt följa återvinningscentralens öppettider med få undantag.

Kassation

De produkter som inte tas emot för återbruk kasseras direkt utan kostnad men de produkter som lämnat mottagningen bör ej kasseras utan kostnad. En lägre kassationskostnad kan vara motiverad, men incitament för mottagande organisationer att sälja produkter till ett lägre pris innan de väljs bort kan minska kassationerna. Oavsett bör denna följas upp regelbundet kvantitativt eller kvalitativt för att se att verksamheten fungerar tillfredställande. Ett krav kan vara en högsta procentuell kassation av de produkter som tagits emot.

Uppföljning av mängder och miljönytta

Olika sätt att följa upp verksamheten ges i avsnittet Uppföljning nedan. Vilka krav som kan ställas är starkt beroende på lokala förutsättningar och dessa måste tas i åtagande innan krav ställs. Ett minimikrav bör vara vägning av mottagna produkter alternativt att räkna

antalet mottagna produkter som återbrukas samt mängden kasserade produkter för att få den totala återbrukade mängden.

Nöjda kunder

I det fall uppföljningar görs av kundbemötandet på återvinningscentraler bör även de som arbetar med mottagning och försäljning för återbruk ingå i dessa och nå minst samma nivå av nöjda kunder som övriga anställda på återvinningscentralen.

5.5 Försäljning

Att bedriva en säljverksamhet kan vara mer komplext än vad man tror. Vi har identifierat tre aspekter att fundera över innan en säljverksamhet startas.

5.5.1 För miljön eller för pengarna?

Syftet med verksamheten behöver vara tydligt både för tjänstemän och för de som aktivt arbetar med försäljningen. Det som kan göra en kommunal försäljning bättre för miljön än försäljning av en annan aktör är att syftet kan vara maximal miljönytta snarare än genererad vinst. De allra flesta second hand aktörer säljer idag produkter för att generera ett överskott till en välgörenhet och optimerar därmed sin verksamhet för maximal vinst. Det betyder inte att de inte gör en stor miljönytta, men det är normalt sett inte deras huvudfokus.

Att sänka priset; att försöka sälja även produkter med lite skavanker och att lagerhålla produkter längre än vad som är ekonomiskt optimalt ger lägre kassationer och totalt sett en större miljönytta. I vissa fall kan dessutom oväntade produkter generera vinst. Ett exempel är att Återbruket i kretsloppsparken Alelyckan förra året sålde bräddor över en meter i längd för tiotusentals kronor.

5.5.2 Garantier

Utöver konsumentköplagen, som gäller oavsett om garantier ges eller inte, kan garantier ges på samtliga eller utvalda återbrukade produkter. En garanti kan vara ett bra säljargument för att minska köparens risk vid produkter som av naturen är svåra att bedöma livslängd på eller som en tidsperiod att testa produkten.

Den tekniska livslängden på ett återanvänt kylskåp kan vara mycket svårt att bedöma då det inte framgår hur länge det har använts eller under vilka förutsättningar. För att som kund vara villig att lägga ut uppåt 1000 kr, behövs en säkerhet för att det inte går sönder nästa vecka. Vid kretsloppsparken Alelyckan ges en garanti på 90 dagar för elprodukter som ett sätt att hantera detta och det har fungerat mycket bra hittills. På övriga produkter ges ingen garanti då dessa har en lägre risk för oväntade fel och behovet därför är mindre.

Vissa elprodukter kan vara svåra att överhuvudtaget testa innan försäljning och en testperiod för användaren kan därför vara nödvändig. Det är som exempel svårt att testa

termostaten på ett våffeljärn utan att faktiskt göra våfflor. Solareturen i Karlstad ger 14 dagars garanti på elprodukter för att möjliggöra ett funktionstest.

Garantier på andra produkter än elprodukter är ovanligt och verkar generellt sett inte behövas. Det är dock att rekommendera att hellre fria än fälla och även i tveksamma fall ge kunden pengar tillbaka eller ersättningsprodukt. Både kretsloppsparken Alelyckan och Solareturen tillämpar denna policy.

Oavsett vilka garantier som ges bör ur produktsäkerhets och produktansvarshänseende följande text ges (se även avsnittet Vad lagen säger):

”Denna vara säljes i befintligt skick. Varan är ej funktions- och säkerhetstestad.”

5.5.3 Besökare

Mängder besökare varierar till viss del med besökarna på återvinningscentralen, det vill säga färre under vintermånaderna och fler på sommaren och runt ledigheter som till exempel påsk. Vid kretsloppsparken Alelyckan är det 300-400 besökare dagligen tisdag – söndag, d.v.s. sex dagar i veckan medan det på Solareturen är 600-700 besökare dagligen tisdag – fredag, d.v.s. fyradagar i veckan.

5.6 Uppföljning

Möjligheterna för uppföljning av verksamheten är klart bättre för bemannad mottagning och försäljning än för övriga återbruksverksamheter. Detta då verksamheten i sig är en större organisation och därmed också ställer högre krav på uppföljning för att motiveras för beslutsfattare.

Uppföljning sker med fördel minst för mängder förebyggt avfall och för ekonomi. Vid Solareturen vägs samtliga produkter som tas emot och statistik förs kontinuerligt. Då all försäljning sker i egen regi genom arbetsmarknadsprojekt sker även ekonomisk uppföljning från försäljningen. Vid kretsloppsparken Alelyckan vägdes samtliga produkter i flertalet produktkategorier under studien om miljönyttan 2011 [1]. Utrustning finns för att möjliggöra periodvisa mätningar, men kontinuerlig mätning sker inte.

En god uppföljning av mängder fås genom att väga samtliga produkter som lämnas för återbruk samt de produkter som kasseras då de inte blivit sålda. Produkterna delas med fördel upp i undergrupper för att möjliggöra en uppskattning av miljönyttan. De produktkategorier som valdes för beräkning av miljönyttan med kretsloppsparken Alelyckan kan med fördel användas. I rapporten om Alelyckan återfinns en lista över vilka produkter som sorteras till vilken produktkategori.

För att kunna uppskatta miljönyttan är det en förutsättning att mäta mängder i vikt alternativt att mäta i antal produkter av en viss typ och göra uppskattningar om vikt. Det är inte möjligt att få en noggrann miljöbedömning för en specifik verksamhet utan

ekonomiska insatser. Det kan därför vara en fördel att istället göra en uppföljning relativt tidigare, det vill säga huruvida mängderna ökat eller minskat.

Om uppföljning sker med vikt fördelat på produktkategorierna från Alelyckan, kan miljönyttan, förenklat till endast koldioxidekvivalenter, uppskattas med hjälp av nettostaplarna i Figur 2. Detta värde baseras på de lokala förutsättningarna i Göteborg men kan användas som en indikation om hur verksamheten utvecklas, d.v.s. en relativ miljönytta.

Miljönyttan är alltså fortfarande en uppskattning även för denna typ av verksamhet. Det som skiljer är att underlaget för vilka produkter som återbrukas ofta är mer omfattande och korrekt vid en större verksamhet jämfört med en mindre som beskrivits i de tidigare fallen.

Att uppskatta miljönyttan då produkterna inte vägs och kategoriseras är osäkert och i dessa fall rekommenderas att fokus i uppföljningen sker på de produkter där miljönyttan är som störst och den generella slutsatsen att återbruk i normalfallet är att miljömässigt föredra framför konventionell avfallshantering.

5.7 Samhällsnytta

Arbetet med återbruk omfattar mer än att bara förebygga avfall. Det är en verksamhet som framgångsrikt kan arbeta med hållbarhet i ett bredare perspektiv och inkludera såväl ekologisk; ekonomisk som social hållbarhet. Utöver miljönyttan så är det verksamhet som lämpar sig väldigt bra för olika typer av arbetsträning och det är ofta med detta motiv som nuvarande verksamheter har startats. Nedan lyfts några av nyttorna fram:

Sysselsättning

En bemannad mottagning skapar arbetstillfällen för mottagningen av produkter, logistik och försäljning. De flesta av de som arbetar med återbruk, oavsett om det är som ett arbetsmarknadsprojekt, genom en välgörenhetsorganisation eller som direkt anställd av återvinningscentralentreprenören, gör det som någon form av arbetsträning, skyddat arbete eller som en väg tillbaka från kriminalitet. Återbruket skapar ett meningsfullt arbete inom miljö och innebär ofta en möjlighet för dessa människor att göra en reell nytta snarare än en konstruerad sysselsättning.

Minskat avfall

Återbruk minskar avfallsmängderna på återvinningscentralerna och ger en minskad produktion, ofta utomlands, av nya produkter. Det leder till minskade behandlingskostnader för det kommunala avfallet och oftast till minskade inköpskostnader för den enskilde som köper återbrukade produkter.

Välgörenhet

Driver kommunen eller det kommunala bolaget verksamheten på egen hand går ett eventuellt överskott tillbaka in i kommunen medan om verksamheten drivs av en extern organisation går överskottet i praktiken uteslutet till välgörande ändamål.

Minskat slit och släng

Genom en seriös verksamhet inriktad på återbruk kan attityden till att handla återbrukade produkter förändras till det bättre. Även om second handmarknaden på senare år fått en bättre legitimitet och ett delvis förändrat kundunderlag, finns det fortfarande de som ser återbrukade produkter som sämre än nya. Genom att återbruk tas mer på allvar kan människors normer (förhoppningsvis) ändras till att återbruk är det naturliga valet istället för avfallsproduktion.

5.8 Fördelar och nackdelar

Stora återanvändbara flöden

Bemannad mottagning och försäljning i ett samlat koncept ger relativt stora flöden av återanvändbara produkter. Vid kretsloppsparken Alelyckan återanvändes över fem procent (ca 360 ton) av det totala avfallet årligen till återvinningscentralen bara några år efter uppstart. Uppskattningsvis går det att nå uppåt tio procent återbruk med en inarbetad verksamhet.

Nöjda kunder och pedagogik

Att omedelbart få ett bemötande på en återvinningscentral har visat sig ge nöjdare kunder i de allra flesta fall. Så länge mottagningen av produkter är ett erbjudande snarare än en kontroll ses det som en välkommen möjlighet att bidra till minskad miljöpåverkan och samtidigt få känslan av att göra samhällsnytta. Det blir också tydligt för besökarna att det är prioriterat att inte slänga utan att bättre utnyttja de produkter som finns. Avfallstrappan blir mer komplett för återvinningscentralens besökarna. Att besökarna ser att produkterna säljs direkt i anslutning till återvinningscentralen ger trovärdighet till verksamheten.

Bättre utsortering

Utsorteringen av återanvändbara produkter blir bättre då mottagningen är bemannad jämfört med en obemannad mottagning då avfall kan läggas på rätt plats direkt snarare än att gå via återbruket. Kunderna får direkt hjälp att avgöra om produkten går att återbruka och kan då sortera bättre. Man slipper också eventuella problem med att förvaringen av återanvändbara produkter går sönder på grund av ovarsam hantering av kunderna. När försäljningen sker i direkt anslutning blir det också en tydlig återkoppling till dem som arbetar med mottagningen vilka produkter som går att sälja och vilka som kasseras. Det minskar på sikt hanterings- och lagringskostnader.

Bättre uppföljning

När all verksamhet sker under ett tak är möjligheterna för uppföljning klart bättre än för övriga typer av verksamheter. Även om produkterna inte vägs eller räknas blir det tydligt hur stora kassationerna är och hur mycket av det som samlas in som sedan säljs när flödena sker inom en begränsad yta.

Förändrad bild av avfallsverksamhet

Med det upplägg som kretsloppsparken Alelyckan valt för sin verksamhet skapar man en förbättrad bild av avfallsverksamhet. När nya avfallsanläggningar planeras är de blivande grannarna ofta negativa då de ser risker med nedskräpning och ett förfulat område. Alelyckan har satsat på grönytor, fräscha byggnader och ett café med trädgårdskonst och har anordnat både sopkonsert och vernissage på området, vilket sannolikt inte är något gemene man förknippar med avfallshantering.

Kräver kommunala resurser

Bemannad mottagning och försäljning kräver relativt stora kommunala resurser. Det är ofta flera olika delar som ska samordnas oavsett om kommunen själv är med och bedriver försäljning eller om det är en upphandlad organisation. Hyresavtal ska hanteras, verksamheten ska marknadsföras och utvecklas och samordnas med övrig kommunal verksamhet samtidigt som personalen i olika arbetsmarknadsprojekt ska utbildas och administreras.

Försäljning

En kommunal säljverksamhet berörs av en hel del lagstiftning och det juridiska läget är oklart med få generella svar utan frågor behöver oftast utredas i varje enskilt fall. Konkurrens och hantering av elprodukter är två sådana frågor.

Utrymmeskrävande

Att bedriva mottagning och försäljning av återbrukade produkter kräver stora markområden vilket sällan är lätt att få för etablering av återvinningscentraler. Vid Solareturens mottagning i Karlstad ”offrades” mottagningen av ris och grenar för att få plats med mottagningsstationen, vilket direkt minskade antalet besökare till den aktuella återvinningscentralen.

5.9 Tänk på att:

Besökarna ser alla delar av verksamheten som en verksamhet. De som arbetar med de olika delarna i verksamheten bör ha en god kännedom om den övriga verksamheten och vara behjälpliga med att svara på frågor och vid behov hänvisa till den som vet mer.

Återbruk ska vara det första som kunden möter på området så att det är tydligt att det är prioritering nummer ett.

Se till att mottagning och försäljning ger ett välkomnande intryck. Namnskyltar på samtlig personal ger ett trevligt mottagande. Även om samtliga besökare ska stanna vid mottagningsstationen ska den inte kännas som en kontroll. Det är inga ”sop-poliser” som står där.

Kommunicera kriterierna för val av samarbetspartner tydligt och bjud in alla som är intresserade. Gör tydliga skriftliga avtal för hur samarbete ska ske. Ställ krav på högsta tillåtna kassation från butik.

Var lyhörd för omgivningen och för befintliga verksamheter.

6 Återbruksinriktade arbetsmarknadsåtgärder

Det finns flera olika sätt att arbeta med återbruk i en kommun och det behöver inte nödvändigtvis vara kopplat till avfallsverksamheten utan kan även drivas av de som arbetar med arbetsmarknadsåtgärder. Genom att driva kommunala projekt kopplade till återbruk skapas sysselsättning och utbildning i egen regi. Detta avsnitt ger en kort introduktion till ämnet och flera exempel på arbetsmarknadsåtgärder ges.

Arbetsmarknadsåtgärder som är kopplade till återbruk finns i flera kommuner i landet. De flesta av dessa verksamheter samlar in, sorterar och säljer saker i egna second-hand butiker. Några verksamheter har även reparation av produkter i anslutning till butiken. Att även genomföra reparationer och rekonditionering gör att arbetsuppgifterna blir mer varierande samtidigt som även trasiga produkter kan ges ett förlängt liv.

I vissa fall är det möjligt att driva verksamheten direkt på eller i anslutning till en återvinningscentral eller en kretsloppspark. Exempel på detta är bland annat Returhuset vid kretsloppsparken Alelyckan, Göteborg och SAVEKO som ligger på Kretsloppsparken i Kristianstad. Verksamheten kan dock med fördel även ligga på andra platser då det kan vara svårt att få utrymme vid befintliga återvinningscentraler. Det är viktigt att vara lyhörd för andra second hand-aktörer när det gäller placering av en butik med försäljning av saker för återbruk, för att inte riskera snedviden konkurrens.

Om förutsättningar finns, kan det lokala avfallsbolaget vara en bra samarbetspartner för insamling. Insamling kan även ske direkt i butik eller hämtas hemma hos kunder. Några exempel på arbetsmarknadsprojekt som samverkar med avfallsbolag är Återbruket i Jönköping, Återbyggdepån i Malmö, Återbruket i Uppsala samt Miljöhuset i Oskarshamn.

I arbetsmarknadsåtgärder med inriktning på återbruk kan människor delta med olika typer av ekonomiskt stöd, exempelvis kan praktik, fas 3, anställningsstöd från arbetsförmedlingen samt lönebidrag och offentligt skyddat arbete (OSA) vara aktuellt. Målsättningen med dessa verksamheter är att skapa en meningsfull sysselsättning för deltagarna, men utan direkta avkastningskrav kan detta väl sammanfalla med stor miljönytta. En utmaning som flera

projekt pekar på är svårigheten att hålla igång verksamheten då deltagarna stannar olika länge.

Återbruk ger en bra möjlighet för individanpassat arbete med möjlighet för ökat ansvar i takt med att arbetstagaren utvecklas. Arbetsuppgifter kan vara att transportera produkter, sortera och prismärka, delta i försäljningen eller mer avancerade reparationer, allt efter individens kapacitet.

Ett syfte med arbetsmarknadsåtgärderna är att deltagarna ska komma närmare arbetslivet. I detta sammanhang är samarbete med lokala aktörer intressant. Ofta har de som deltar i arbetsmarknadsåtgärderna varit långtidssjukskrivna, för fysiska eller psykiska besvär. Arbetsrehabiliteringen kan då vara ett sätt att få ett nytt socialt sammanhang, skapa nya dagliga rutiner och ta ansvar för nya uppgifter.

I stort har de intervjuade kommunerna, som har denna typ av arbetsmarknadsåtgärder, fått positiva reaktioner på sin verksamhet. Responsen från dem som deltar i arbetsmarknadsåtgärderna är, enligt de intervjuade, blandad. Vissa deltagare vill inte alls vara där, och har en hög frånvaro, medan andra är positiva och uttrycker stolthet över det arbete som de utför.

Exempel

Återbruket i Jönköping drivs av Arbetsmarknadsavdelningen i Jönköpings kommun. På Återbruket arbetar ett trettio-tal personer med stöd från Socialförvaltningen samt tre arbetsledare som är anställda av kommunen. Inom ramen för verksamheten sker bland annat försäljning av second-hand produkter, sortering av textilier samt återvinning av byggmaterial. Verksamheten får in produkter från kommunen och från privatpersoner.

Återbruket har sedan 1990-talet ett samarbete med Erikshjälpen där de får textilier att sortera. Textilierna sorteras i tre fraktioner: möjlig second hand, bistånd och avfall. Second-hand kläderna skickas till Erikshjälpens butik i Stockholm. Resten av kläderna skickas av Erikshjälpen som bistånd, något som finansieras av organisationens klädförsäljning i Sverige.

De möbler som samlas in till Byggåtervinningen på Återbruket kommer framförallt från kommunal verksamhet, ofta skolor. Exempelvis demonteras skolbänkar och skickas vidare till Samhjälpens, Missionskyrkans biståndsorganisation, som sänder bänkarna vidare till Rumänien och Moldavien. Ett råd från Återbruket i Jönköping till kommuner som vill starta något liknande är att det viktigaste är att ordna bra arbetsuppgifter. Arbetet på Återbruket upplevs av många som meningsfullt då det är kopplat till bistånd genom samarbetet med Erikshjälpen och Human bridge. En viktig faktor för kommuner som vill ordna liknande verksamhet är att inte ställa för höga krav på de som deltar, då många av de deltagande står långt ifrån arbetsmarknaden. Personalen försöker fånga upp intressen som de deltagande har och spinna vidare på detta och hitta vägar till arbetsmarknaden tillsammans med de deltagande.

I Uppsala finns Återbruket som är en arbetsmarknadsåtgärd med en återbruksaffär och byggåtervinning. Återbruket i Uppsala drivs av Vård- och Bildnings- Jobbcenter i Uppsala kommun. Det är en intern arbetsträningsplats där deltagare arbetstränar tillsammans med arbetshandledare. På Återbruket finns deltagare med OSA, lönebidrag och trygghetsanställning. Verksamheten samarbetar med det lokala avfallsbolaget Uppsala Vatten och har deltagare som arbetar ute på återvinningscentralerna. Totalt finns det plats för 10-15 personer på Återbruket, fem personer på återvinningscentralerna samt 15 personer på Byggåtervinningen. Tre arbetsledare finns i verksamheten.

Utmaningen i verksamheten är att ha en stabil kärna med fast personal som stannar under en längre tid, då deltagarna växlar, de stannar alltifrån åtta veckor till ett år. Det viktigaste, enligt arbetsledarna, är att de som deltar ser meningen med att vara där och att arbetet kan vara ett verktyg för att komma vidare i arbetslivet. De säger: ”Det bästa med verksamheten är att människor hjälper människor, alla kan göra något behjärtansvärt och samtidigt bespara miljön. Det är viktigt att ta vara på både människors resurser och vår naturs resurser. De som arbetar får känna att de är värdefulla och att de får ett arbetsområde/ansvar.”

SAVEKO drivs i ett samarbete mellan Kretsloppsparken Kristianstad AB och Stöd och serviceenheten i omsorgsförvaltningen i Kristianstad. SAVEKO har sin verksamhet på Kretsloppsparken. Det är en daglig verksamhet enligt LSS⁸ där 25-30 människor med förståndshandikapp arbetar. På plats finns även fem gruppleddare/arbetsledare som är certifierade enligt ISO 14001. De får utbilda och handleda deltagarna i demontering av stora vitvaror. SAVEKO får via Kretsloppsparken och Elkretsen in elektronik, vitvaror och däck som demonteras. Delar från produkterna säljs sedan som reservdelar i Returhuset, en affär som drivs av SAVEKO vid Kretsloppsparken. Bland de produkter som demonteras finns exempelvis diskmaskiner, fläktar, spisar, tvättmaskiner och torkskåp. Verksamheten är mycket uppskattad både av besökare i affären och av deltagare. På SAVEKO har de som deltar stöd av sin handledare och blir uppmärksammade av omgivningen. Arbetsledarna har märkt att många deltagare blir säkrare och får lättare att ta kontakt med andra genom erfarenhet från arbetet. De säger: ”På SAVEKO blir det som deltar tagna på allvar och de lär sig att hantera sitt handikapp gentemot samhället i övrigt.”

7 Marknadsföring

Ett sätt att locka kunder till verksamheten är att informera om återbruksverksamheten i utskick från avfallsbolaget respektive kommunen.

Internet är mycket användbart för att sprida information om avfallshierarkin och vad man kan göra för att minska sina sopor. Alla intervjuade aktörer har information om återbruk på sina hemsidor. Det finns många bra exempel att inspireras av. Ett sätt att knyta ihop alla aktörer i avfallskedjan är att avfallsbolaget marknadsför de återbruksverksamheter som finns i kommunen. Gästrike Återvinnare har på sin webbsida reklam för alla second-hand organisationer som finns i kommunen. Second-hand organisationerna har även fått dekaler

⁸ Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

som visar avfallstrappan och texten ”Vi samarbetar med Gästrike Återvinnare”. Detta är ett bra exempel på hur återbruk kan marknadsföras och hur man kan visa hur second-hand butiker är en del av avfallskedjan.

LSR har tagit fram figurer och texter, som väcker nyfikenhet och intresse, med uttryck som ”Vi älskar skitsnack”. LSR:s grafiska profil är en del av den marknadsföring, som företaget tagit fram i samarbete med kommunikationsbyrån Borstahusen.

Avfallsbolag kan spela en nyckelroll i att samordna olika lokala aktörer i ett återbruksnätverk. Dessa nätverk kan sedan ge information och utbilda kommuninnevanorna.

Kretsloppsparken Alelyckan använder Facebook som en informationskanal och har med stor framgång anordnat såväl sopkonsert som vernissage. Vid sopkonserten betalades inträdesavgiften med avfall för att symbolisera värdet i det vi gör oss av med. Vernissagen var en vidareutveckling av idén att gästtoaletten på anläggningen är fylld av tavlor till försäljning.

Ett bra sätt att nå kunder är också att marknadsföra, kort och koncist, på renhållningsfakturorna. Det har potential att nå fler personer än att skicka ut en separat broschyr då det är ett brev kunden ändå måste öppna.

8 Referenser

- [1] Ljunggren Söderman, M., Palm, D., Rydberg, T. (2011) *Förebygga avfall med kretsloppsparkar. Analys av miljönyttan*. IVL rapport B1958.
- [2] Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/98/EG om avfall och om upphävande av vissa direktiv.
- [3] Avfallsförordning. SFS 2011:927
- [4] Från avfallshantering till resurshushållning. Sveriges avfallsplan 2012-2017. Naturvårdsverket 2012
- [5] Kemikalieinspektionens frågor i fokus: Träskyddsmedel. Tillgängligt på: <http://www.kemi.se/sv/Innehall/Fragor-i-fokus/Traskyddsmedel/>
- [6] Kemikalieinspektionens frågor i fokus: Elektrisk och elektronisk utrustning - RoHS-direktivet. Tillgängligt på: <http://kemi.se/sv/Innehall/Fragor-i-fokus/Elektrisk-och-elektronisk-utrustning---RoHS-direktivet/>
- [7] Palm, D. (2011) *Improved waste management of textiles*. IVL rapport B1976
- [8] Ekström, K. M., Gustafsson, E., Hjelmgren, D. Salomonson, N. (2012) *Mot en mer hållbar konsumtion – En studie om konsumenters anskaffning och avyttring av kläder*. Högskolan i Borås. ISBN: 978-91-85659-82-1
- [9] Lag om handel med begagnade varor. SFS 1999:271 och SFS 1999:272
- [10] Produktsäkerhetslag. SFS 2004:451
- [11] Produktansvarslag. SFS 1992:18
- [12] Konsumentköpslag. SFS 1990:932